Cena zł 205,—

Egzemplarz bezpłatny

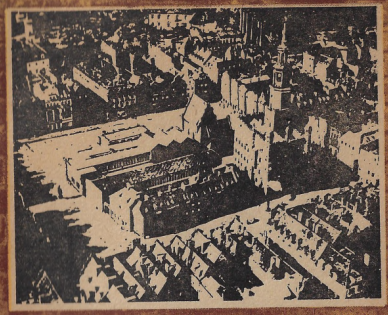

ANDRZEJ NOWĄK

POZNAŃ

ANDRZEJ NOWAK

POZNAŃ

PRZEWODNIK PO MIEŚCIE

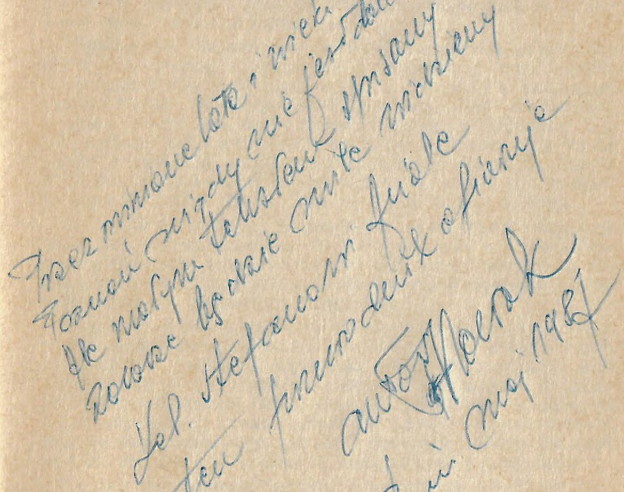

POZNAŃ 1986
CENTRALNY OŚRODEK
INFORMACJI TURYSTYCZNEJ
ODDZIAŁ W POZNANIU

Projekt okładki i ilustracje — Józef Nowicki

Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej —
Oddział w Poznaniu, St. Rynek 77

PZGMK 6 - 67930/86 - 6000 - I-7/471

Na przestrzeni swych dziejów Poznań trwale wpisał się w historię ponad tysiącletniej naszej państwowości. Dzieje te zawarte są tak w zapisach ikonograficznych, jak też w licznych zabytkach historycznych. Najstarsze ślady pobytu człowieka na terenach zajmowanych przez dzisiejszy Poznań sięgają końca starszej epoki kamiennej — paleolitu. Z tego okresu pochodzi grocik krzemionkowy trzoneczkowy znaleziony na Górnej Wildzie. Liczne znaleziska pochodzą ze środkowej i młodszej epoki kamiennej. Koczowiska neolityczne położone były między innymi w rejonie Sołacza, Komandorii, Głównej i Szeląga. Pozostałością po nich są znalezione m.in. narzędzia kamienne.

Współczesny Poznań jest wielkim ośrodkiem przemysłowym, naukowym, kulturalnym i handlowym oraz węzłem komunikacji krajowej i zagranicznej. Położony w centralnej części Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej, nad środkowym biegiem Warty u ujścia Cybiny, Głównej i Bogdanki, zajmuje obszar 228,6 km² z 3930 ha lasów i parków oraz 560 ha jezior i rzek. Na koniec 1985 r. ludność Poznania liczyła 575,1 tys. mieszkańców zamieszkałych w pięciu dzielnicach: Grunwald, Jeżyce, Nowe Miasto, Stare Miasto i Wilda.

O wysokiej pozycji Poznania w skali kraju decyduje przemysł. Wytwarzane jest tu 2,4% wartości krajowej produkcji globalnej przez blisko 100 tys. zatrudnionych w zakładach reprezentujących głównie przemysł metalowy, elektromaszynowy, chemiczny i spożywczy.

Poznański ośrodek naukowy należy do jednych z największych, zatrudniając blisko 8% krajowej liczby samodzielnych pracowników nauki. W dziesięciu wyższych uczelniach studiuje ponad 30 tys. studentów. Poznań jest siedzibą Oddziału Polskiej Akademii Nauk, licznych instytutów naukowych i przemysłowych oraz ośrodków badawczo-rozwojowych. Szkolnictwo podstawowe i średnie obejmuje ogółem 270 szkół w tym 160 szkół zawodowych zasadniczych i techników.

Poznań jest również jednym z większych ośrodków kultury. W mieście działa 6 teatrów, filharmonia, Wielkopolska Orkiestra Symfoniczna, blisko 10 chórów, w tym światowej sławy chóry Stefana Stuligrosza i Jerzego Kurczewskiego, 16 placówek muzealnych i salonów wystawowych oraz ośrodek radiowo-telewizyjny. W Poznaniu odbywa się corocznie festiwal muzyki współczesnej „Poznańska Wiosna Muzyczna", co dwa lata biennale sztuki dla dzieci i co cztery lata Konkurs Skrzypcowy im. Henryka Wieniawskiego.

Tradycje handlowe Poznania sięgają czasów średniowiecznych, kiedy w XV w. znane były już w całej Europie poznańskie targi świętojańskie. Dziś w Poznaniu corocznie odbywają się Międzynarodowe Targi Poznańskie, specjalistyczne salony międzynarodowe, Targi Krajowe oraz liczne giełdy przemysłowe.

Dzisiejszy Poznań należy do największych centrów ruchu turystycznego. Miasto odwiedza corocznie blisko pół miliona turystów krajowych i zagranicznych. Ten wielki ruch turystyczny obsługiwany jest przez 18 biur turystycznych, blisko 1500 przewodników, pilotów wycieczek i informatorów turystycznych, 20 hoteli, domów wycieczkowych i schronisk młodzieżowych, liczne restauracje, kawiarnie i bary. Dobre połączenie z Poznaniem gwarantuje 10 tras kolejowych oraz 10 głównych szos wlotowych do miasta.

Zapraszając do zwiedzenia najciekawszych zakątków Poznania proponujemy w krótkim zarysie pięć tras spacerowych po mieście.

Życzymy zatem miłego pobytu w prastarym Grodzie Przemysława.

WOKÓŁ STAREGO RYNKU

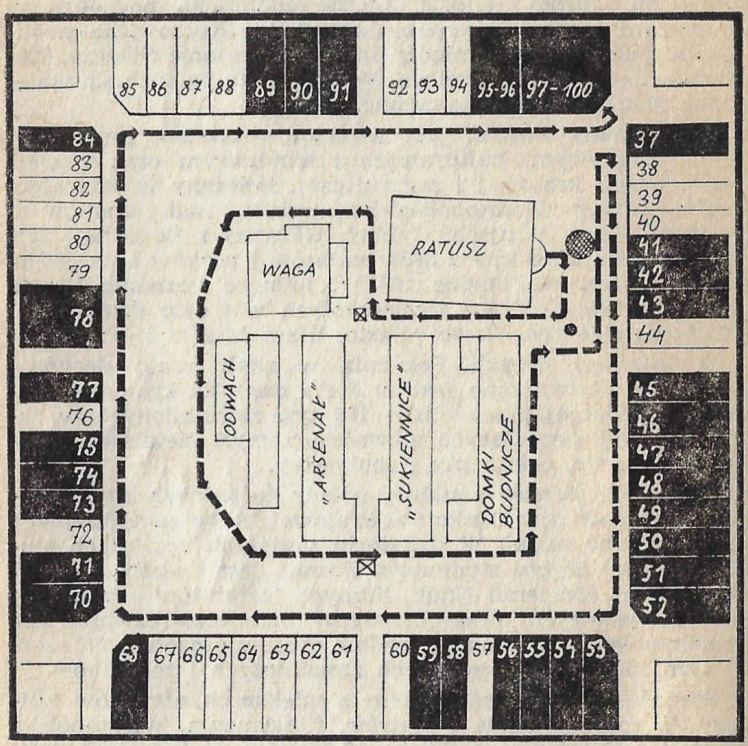

Początki Poznania, sięgające X wieku, wiążą się ściśle z Ostrowem Tumskim. Jednak każdy, kto zamierza bliżej poznać miasto, pierwsze swe kroki kieruje na Stary Rynek. To on właśnie jest historycznym świadkiem rozwoju Poznania, od małej osady targowej z kościołem św. Gotarda, po

dzień dzisiejszy, kiedy miasto stało się dużym ośrodkiem przemysłowym i naukowym oraz centrum handlu międzynarodowego.

☆ ☆ ☆

Zapraszając na kilka spacerów po Poznaniu, proponujemy rozpocząć naszą pierwszą przechadzkę sprzed kamienicy oznaczonej numerem 77, przy zachodniej ścianie Starego Rynku. Tutaj bowiem ma swoją siedzibę Oddział Wielkopolsko-Lubuski Centralnego Ośrodka Informacji Turystycznej, gdzie można uzyskać dodatkowe informacje krajoznawcze oraz użytkowe, jak również poszerzyć wiadomości o mieście korzystając z bogatej biblioteki turystycznej.

☆ ☆ ☆

Rozwój osadnictwa w XII i XIII wieku na terenach dzisiejszego Poznania spowodował, że książęta wielkopolscy Przemysł I i jego brat Bolesław Pobożny podjęli zamiar utworzenia wielkiego miasta. Jako teren wybrali lewy brzeg Warty. W ówczesnym czasie własność kościelna obejmowała terytorium św. Gotarda (rejon ulicy Szewskiej i Dominikańskiej) oraz św. Marcin i ciągnęła się szerokim pasem w kierunku zachodnim. Po wschodniej stronie Warty do biskupa należała Główna i tereny położone na południe od Śródki w kierunku Rataj i Starołęki. Do księcia natomiast należała cała Warta oraz Ostrów Tumski, Śródka i pozostałe obszary na lewym brzegu rzeki wraz ze wzgórzem św. Wojciecha.

Potrzebny dla założenia miasta obszar książęta uzyskali od biskupa poznańskiego. Jednocześnie odstąpiono Kościołowi wzgórze św. Wojciecha w zamian za terytorium św. Gotarda, a za pozostały teren książę oddał pół nurtu Warty oraz przyznał poddanym biskupa rozległe przywileje. Natomiast darowanie biskupowi Śródki, zwanej później „starym miastem", oznaczało wycofanie się księcia z grodu na Ostrowie na rzecz wzgórza położonego przy lewobrzeżnym mieście, zwanego obecnie Górą Przemysława, na której później wzniesiony został zamek książęcy.

Fundatorom miasta przyświecała myśl utworzenia znaczącego ośrodka handlowego, dlatego aktem lokacyjnym przyznano jego mieszkańcom liczne przywileje. Z najważniejszych wymienić należy ustanowienie w mieście dorocznego targu, wybudowanie domu kupieckiego, zwolnienie kupców poznańskich przez osiem lat od cła i wszelkich opłat, a po upływie tego czasu płacenie tylko połowy cła. Rzekę Wartę, płynącą wówczas obok miasta, oddano mieszkańcom w wieczyste posiadanie z prawem łowienia ryb i budowy młynów. Przywilej dorocznego targu stał się w późniejszych czasach przyczynkiem do rozwinięcia się Poznania w wielki ośrodek międzynarodowego handlu. W XV wieku znane były na całą Europę targi świętojańskie, których tradycja przetrwała do początków XX wieku pod nazwą „kontraktów świętojańskich", do których współcześnie nawiązuje organizowany w okresie Międzynarodowych Targów Poznańskich tradycyjny „Jarmark Świętojański".

Lokowanie miasta książęta powierzyli Tomaszowi z Gubina, ustanawiając go pierwszym dziedzicznym wójtem Poznania. Aby potwierdzenie o nadaniu lokacji stało się dokumentem urzędowym, znanym zarówno współczesnym, jak i potomnym, książęta akt ten umocnili opatrując go swymi pie-

częciami. Pierwotnie aktem lokacyjnym objęto między innymi okoliczne wsie: Rataje, Piotrowo, Żegrze, Starołękę, Minikowo, Spytków (obecnie Dębiec), Wierzbice (obecnie ul. Górna i Dolna Wilda), Górczyn, Jeżyce, Niestachów, Sołacz, Piątkowo, Winiary, Bonin, Umółtowo i Boguty (wieś, która była położona w okolicy Naramowic). Tereny przekazane były Tomaszowi, nie jako własność miasta Poznania, lecz jako zaplecze gospodarcze miasta.

Nadanie przez książąt wielkopolskich w 1253 roku przywileju lokacyjnego jest początkiem historii nowego Poznania na lewym brzegu Warty. Przywilej oparty na wzorcu magdeburskim stanowił, że centralnym placem miasta będzie kwadratowy rynek o wymiarach 141 na 141 metrów. Pośrodku każdej pierzei wytyczono ulicę, od której w lewo i prawo wyznaczono po osiem równych parcel, a w czterech narożnikach rynku po dwie ulice prostopadłe do siebie. Wszystkie wychodzące z rynku ulice połączono dwoma rzędami ulic poprzecznych. Zewnętrzne ściany rynku zabudowane były kamienicami trzyokiennymi, rzadziej dwuokiennymi. Środek rynku zajmował ratusz, waga miejska, sukiennice oraz domki budnicze, jedno i dwuokienne, w których mieściły się kramy, jatki rzeźnicze i ławy chlebowe. Powierzchnia rynku lekko pochylona była w kierunku Warty co ułatwiało odpływ wód deszczowych do rzeki. Tak ukształtowane w szachownicę miasto otoczone zostało później murem obronnym, nad którym wznosiły się wieże i baszty (około 30), zaś w murze umieszczono liczne otwory strzelnicze. Przy murach miejskich ciągnęła się fosa, od południa i wschodu zasilana wodami Warty płynącymi od strony kościoła Bożego Ciała, a od północy płynęła Bogdanka zasilająca zachodnią część fosy. Na północnym zachodzie Bogdanka sięgała wąską odnogą do wnętrza miasta, od Góry Zamkowej do ulicy Wronieckiej przy murze, nad którą stał młyn królewski.

Otaczający miasto mur, według obecnej sieci ulic, biegł, wówczas od ulicy Wielkiej wzdłuż Garbar, pozostawiając je na zewnątrz, okalał kościół i klasztor Dominikanów (obecnie Jezuitów), dalej ulicą Stawną, przecinał ulicę Wroniecką, do miasta włączał ulicę Masztalarską, od zachodu obejmował Górę Zamkową, następnie przebiegał ulicą Ludgardy i opodal obecnego placu Wiosny Ludów przecinał ulice Szkolną i Wrocławską, otaczał obecny kościół farny oraz plac Kolegiacki i wzdłuż ulicy Garbary dochodził do ulicy Wielkiej. Do obecnych czasów zachowały się jedynie fragmenty. Zobaczyć je możemy na Górze Przemysława wzdłuż ulicy Ludgardy, między ulicą Wrocławską i farą od strony ulicy Walki Młodych oraz przy ul. Masztalarskiej u zbiegu z ul. 23 Lutego, gdzie mieści się pozostałość baszty zewnętrznego pierścienia murów i drugą basztę przy kościele OO Salezjanów, dobrze widoczną z dziedzińca straży pożarnej przy ul. Masztalarskiej.

Z miasta prowadziły na zewnątrz cztery wielkie bramy. Dwie od wschodu stanowiły wylot ulic Wielkiej i Wodnej, a pozostałe dwie zamykały ulice Wrocławską od południa i Wroniecką od północy. Z racji ich usytuowania nosiły nazwy tych ulic, przy czym bramę Wielką nazywano także Tumską, bowiem droga od niej wiodła wprost na Ostrów Tumski. Poza tym istniały jeszcze dwie mniejsze bramy, tzw. Ciemna Bramka przy placu Kolegiackim u wylotu ul. Za Bramką oraz Stara Bramka przy zamku na Górze Przemysława.

Zasiedlanie nowego miasta przybyszami z zewnątrz nie następowało zbyt szybko, dlatego książę postanowił prze-

nieść swych poddanych ze Śródki i Zagórza, tworząc tym samym podstawowy trzon mieszkańców z ludności miejscowej.

RATUSZ

Pierwsze wzmianki o ratuszu pochodzą z końca XIII wieku, kiedy był już w budowie. Wiązało się to z ukształtowanym stosunkowo szybko po lokacji Poznania, samorządem miejskim. W roku 1310 w zapisach kronikarskich nosi on miano „domus consulum". W pierwotnej swej postaci był jednopiętrową budowlą gotycką, o podstawie kwadratu. Swiadczą o tym sklepienia piwniczne. Po wielkim pożarze miasta w 1536 r. zostaje on odbudowany do 1542 r. W osiem lat później, władze miejskie powierzają przebudowę ratusza włoskiemu architektowi z Lugano, Janowi Baptyście di Quadro, który nadaje mu kształty renesansowej budowli. W 1675 r., w czasie huraganu, ulega zniszczeniu hełm wieży i pod koniec XVII w. założony zostaje nowy barokowy. Wówczas po raz pierwszy na szczycie wieży umieszczono orła piastowskiego. Pod koniec XVIII w., w czasie działalności Komisji Dobrego Porządku, następuje generalna restauracja ratusza i odbudowa, po raz drugi zniszczonej wieży, na której ponownie umieszczony zostaje orzeł z koroną, wieńczący wieżę ratuszową po dziś dzień. W latach 1910—1913, w czasie renowacji ratusza, dokonano szereg niekorzystnych przeróbek, a orzeł otrzymał pruską koronę. Dopiero po uzyskaniu w 1919 r. niepodległości przywrócono mu polską koronę. Podczas działań wojennych w 1945 r. ratusz ulega poważnym zniszczeniom. W ratowaniu zabytkowego wyposażenia duże zasługi położył kasztelan ratusza Józef Jóźwiak. Odbudowa przeprowadzona zostaje w latach 1947—1954, a na wzniesionej wieży ponownie umieszczono orła z roku 1783, który przez okres okupacji hitlerowskiej był ukrywany. Uroczyste odsłonięcie jego nastąpiło w dniu 27 grudnia 1948 r., w 30-tą rocznicę Powstania Wielkopolskiego.

Wschodnia szczytowa ściana ratusza zdobiona jest trzykondygnacyjną loggią arkadową. Powyżej ciągnie się szeroki pas attyki, na którym widnieje osiem postaci królewskich z dynastii Jagiellonów. Zakończony jest on trzema wieżyczkami, przy czym w środkowej znajduje się mechanizm uruchamiający koziołki, pojawiające się codziennie o godzinie 12-tej.

Najstarszą częścią ratusza jest piwnica z czterema salkami o krzyżowo-żebrowych sklepieniach wczesnogotyckich. Początkowo piwnice przeznaczone były na pomieszczenia handlowe, a w XVII i XVIII w. służyły jako więzienie z izbą tortur. W ratuszu na szczególną uwagę zasługują trzy sale na pierwszym piętrze. Są to Sala Królewska z portretami, Sala Sądowa oraz Sala Stara tzw. Wielka Sień, od 1923 r. nosząca nazwę Sali Odrodzenia. Najcenniejsze wnętrze przedstawia Sala Odrodzenia, której sklepienie wsparte na dwóch filarach zawiera liczne kasetony obrazujące sceny biblijne i mitologiczne, ornamenty roślinne i herby oraz symbole planet i egzotyczne zwierzęta. W jednym z kasetonów budowniczy umieścił symbole swej pracy — dłuto i młotek oraz datę ukończenia dzieła — rok 1555. W sali na ścianie wejściowej dwa portale gotycko-renesansowe z początków XVI w. Po prawej stronie stoi globus wykonany pod koniec XVII w. w Wenecji. Salę zdobi cenna kolekcja marmurowych popiersi rzymskich cesarzy z III i IV w. n.e., wykopanych we Włoszech w XVIII w. Sala Królewska, której nazwa pochodzi od zbioru portretów królewskich

zdobiących ją w XVII w., była miejscem obrad rady miasta. Renesansowy kominek z piaskowca pochodzi z połowy XVI wieku, a zegar z herbem miasta, dzieło Jana Stalla, z 1580 r. W gablotach umieszczone są faksymilia i oryginały dokumentów miejskich z XVI w., najstarsze książki drukowane w Poznaniu, a także dzieła m.in. Klemensa Janickiego i Józefa Strusia. Sala Sądowa, miejsce posiedzeń sądu miejskiego, zachowała swój wygląd z połowy XVI w. Stoi w niej, ufundowany w 1783 r. przez radę miasta, pomnik króla Stanisława Augusta, za którego panowania Komisja Dobrego Porządku dokonała restauracji ratusza. Wśród różnych malowideł ściennych, są dwa wizerunki z końca XVIII w., przedstawiające założycieli miasta, książąt Przemysła I i Bolesława Pobożnego. W jednej z sal na drugim piętrze, centralne miejsce zajmuje urna z sercem generała Jana Henryka Dąbrowskiego. Obecnie w Ratuszu znajduje się Muzeum Historii Miasta Poznania, a eksponowane zbiory obrazują dzieje miasta od panowania pierwszych Piastów po czasy nam współczesne. Ratusz w swej obecnej postaci jest najcenniejszym zabytkiem świeckim włoskiego renesansu po północnej stronie Alp.

PRĘGIERZ

Przy wejściu do ratusza, po lewej stronie, na późnogotyckim cokole stoi pręgierz, kat w postaci rycerza, z 1535 r. Wzniesiony został z grzywien płaconych przez pomoce domowe możnych mieszczan, które wykraczały przeciwko skromności w strojach. Specjalne przepisy w tym zakresie wydała rada miejska. Pręgierz był miejscem wykonywania publicznie kary chłosty nałożonej przez sąd miejski. Obecnie stojąca figura jest kopią oryginału (znajdującego się w części piwnicznej ratusza) wykonaną w 1925 r. przez rzeźbiarza Marcina Rożka.

STUDNIA PROZERPINY

W czterech narożach Starego Rynku stały rokokowe studnie wzniesione w 1766 r. przez władze miejskie. Nosiły imiona Flory, Cerery, Pomony i Prozerpiny. Do czasów współczesnych zachowała się tylko czwarta, przedstawiająca mitologiczną scenę porwania Prozerpiny przez Plutona. Rzeźba jest dziełem Augusta Szepsa. Na ocembrowaniu symbole wyobrażające cztery żywioły: powietrze, ogień, wodę i ziemię.

BAMBERKA

Na placyku pomiędzy wagą i ratuszem, gdzie w dawnych czasach odbywały się targi solne i stały kramy żelazne, oglądać możemy pomnik Bamberki, ufundowany w 1914 r. przez kupca Goldenringa. Początkowo stała ona przed kamienicą na narożniku ul. Woźnej, gdzie fundator miał swoją winiarnię. W obecnym miejscu postawiona została w 1976 r. Bambrami zwano kolonistów, którzy przybyli z prowincji Bamberg w Bawarii i zasiedlili podmiejskie wsie spustoszone po wojnach szwedzkich. Z czasem Bambrzy całkowicie spolonizowali się i niektórzy członkowie tych rodzin stali się wybitnymi obywatelami miasta. Głównym ich zajęciem było

ogrodnictwo, to też bamberki w dni targowe przywoziły warzywa i owoce sprzedając je na Rynku. Były bardzo przywiązane do swych tradycyjnych, pięknych i bogatych strojów.

Do wschodniej ściany wagi miejskiej, za figurką Bamberki, przylega parterowy budynek dawnych jatek chlebowych. Obecnie mieści się tu kawiarnia „Swatka".

WAGA MIEJSKA

Po zachodniej stronie ratusza wznosi się zrekonstruowany w latach 1958—60 budynek wagi miejskiej. Poprzednia budowla pochodziła z początków XVI w. Pierwotnie w miejscu tym stał dom kupiecki, wymieniony w akcie lokacyjnym z 1253 r. i należał do urządzeń handlowych miasta. Ważono tu towary przywożone przez kupców do Poznania, od których pobierane były opłaty. W gmachu wagi znajdowała się też giełda handlowa, miejsce spotkań kupców. Budynek został rozebrany pod koniec XIX w. przez władze pruskie, a na jego miejscu postawiono neorenesansowy nowy ratusz, którego ruiny rozebrano w czasie odbudowy Starego Rynku. Obecnie w wadze mieści się Urząd Stanu Cywilnego i Pałac Ślubów.

ODWACH

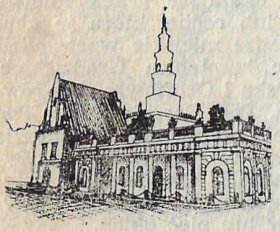

Obok wagi, po prawej stronie, stoi budynek dawnego odwachu, wzniesiony w latach 1783—87 z inicjatywy starosty generalnego Wielkopolski Kazimierza Raczyńskiego, który był przewodniczącym Komisji Dobrego Porządku. Obecny jego wygląd jest rekonstrukcją klasycystycznej budowli z czasów króla Stanisława Augusta. Na attyce, wspartej na czterech kolumnach toskańskich, emblematy wojskowe i herb Rzeczpospolitej z herbem królewskim, a po bokach herb Poznania (z prawej) i herb Raczyńskich, Nałęcz (z lewej). Obecnie budynek jest siedzibą Muzeum Historii Ruchu Robotniczego im. Marcina Kasprzaka.

DAWNE BUDYNKI ARSENAŁU I SUKIENNIC

Nie zachowały się do naszych czasów dwa budynki, sukiennice i arsenał (miejska zbrojownia), w miejsce których wzniesione zostały nowoczesne budowle. Po lewej stronie, gdzie stał arsenał, obecnie jest salon wystawowy sztuki współczesnej Biura Wystaw Artystycznych, natomiast po prawej stronie, na miejscu dawnych sukiennic, jest Wielkopolskie Muzeum Wojskowe. Budynki zostały wybudowane w 1963 r. według projektu Jana Cieślińskiego.

Z nowoczesną zabudową graniczy kamieniczka nr 10. Zbudowana została przez radę miasta w 1538 r. z przeznaczeniem na kancelarię miejską i zwana była też „Domem Pisarzy". Obecnie jest tu siedziba Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania.

Południową stronę wewnętrznej zabudowy Starego Rynku, u wylotu ul. Wrocławskiej, wieńczy późnobarokowa figura św. Jana Nepomucena z 1724 r., wykuta w piaskowcu.

DOMKI BUDNICZE

Po wschodniej stronie wewnętrznej zabudowy Rynku wznosi się zespół domków budniczych. Wąskie, jedno i dwuokienne, fasady sięgające drugiego lub trzeciego piętra, wsparte są na kolumnach piaskowcowych z wczesnorenesansowymi podcieniami. Zbudowane zostały w pierwszej połowie XVI w. Sprzedawano w nich śledzie oraz inne wędzone i solone ryby, pochodnie i świece, a także rozmaite drobiazgi codziennego użytku. W dawnych latach nazywano je budami śledziowymi. Narożnikowy budynek nr 11 należał do burmistrza Jana Wielżyńskiego. Na pierwszej kolumnie wykuta data 1535 r. Domek nr 17 stanowił siedzibę Bractwa Budników. Na fasadzie widnieje ich godło, śledź pod trzema palmami. Domek budniczy, oznaczony nr 26, tworzy narożnik ul. Ratuszowej. W tym miejscu odbywał się niegdyś „wieńczarski targ", gdzie sprzedawano zioła lecznicze.

KAMIENICE WOKÓŁ STAREGO RYNKU

Do końca XVIII w. kamienice okalające rynek miejski określano nazwiskiem właściciela lub cechą, która je charakteryzowała. Później dopiero władze miejskie wprowadziły ich numerację. Stały tu więc kamienice Grodzickich, Leszczyńskich, Mycielskich, Ridtowska i Groffowsa, jak również Czerwona kamienica, Złocista, Pod Daszkiem, czy Pod Murzyny. O zamożności właściciela kamienicy świadczyła jej wielkość, wyrażona ilością okien i wystrojem fasady. Były więc kamienice trzyokienne, rzadziej dwuokienne, natomiast powstające od XVIII w. pałace, po przebudowie dawnych kamienic, miały już po cztery lub pięć okien.

Wschodnią pierzeję Rynku, przedzieloną ulicą Woźną a ograniczoną ulicami Wielką i Wodną, zajmują kamienice od nr 37 do 52. Pierwsza narożnikowa kamienica nr 37 potocznie nazywana była Czerwoną. Istniała tu od początków XVI w. do końca ostatniej wojny w 1945 r. tzw. „Czerwona Apteka", wyróżniona przywilejem królewskim z 1564 r. Szeroka barokowa fasada i kamienny portal, dzieło Tomasza Poncino, słynnego włoskiego architekta, pochodzi z połowy XVII w. Po zniszczeniach wojennych odbudowana w latach 1950—54, otrzymała wzdłuż ul. Wielkiej arkadowy podcień, który ciągnie się do ul. Klasztornej. Obok, pod nr 38, kamienica Dillowska, która w XVII w. należała do Jana Dilla, złotnika. W szczycie pseudoklasycystycznej fasady płaskorzeźba złotnika przy warsztacie, dłuta Juliana Gosławskiego. Kamienica nr 41, pierwotnie gotycka, przebudowana w drugiej połowie XV w. Na parterze kolebkowe renesansowe sklepienie. Od ponad 400 lat mieści się tu apteka, której pierwszym właścicielem był Vincesius Apotecarius, obecnie zwana „Pod Białym Orłem". Kamienice nr 42 i 43 zachowały wiele oryginalnych fragmentów architektonicznych, gotyckie mury i układ wnętrz. W barokowej fasadzie kamienicy nr 42 w czasie renowacji odkryto gotycki portal, na parterze kasetonowy strop modrzewiowy z XVI w., a od podwórza gotycki szczyt. W kamienicy nr 43 sień z gotyckimi łukami, na I piętrze późnogotyckie żebrowe skle-

pienie. W 1982 r. kamienice te zostały przeznaczone na Muzeum Wnętrz Mieszkalnych. W czasie remontu odkryto renesansowe stropy z piękną polichromią, na I piętrze w kasetonowym stropie płaskorzeźby głów kobiet i mężczyzn. Odkrycie tych płaskorzeźb w domu mieszczańskim jest dużym wydarzeniem w skali europejskiej. Kamienica nr 45 należała pod koniec XV w. do Mikołaja Grodzickiego, który nabył ją od Wawrzyńca, kanonika kapituły poznańskiej. Przebudowana w okresie baroku, zachowała gotyckie mury. Na przełomie XIX i XX w. właścicielem kamienicy był kupiec Goldenring, który ufundował pomnik Bamberki w stroju ludowym, upamiętniając tym Bambrów poznańskich. Obecnie ma tu swoją siedzibę Muzeum Instrumentów Muzycznych. Wśród eksponatów XVI-wiecznych są skrzypce włoskiego lutnika Amatiego, a w kolekcji fortepianów, począwszy od XVII-wiecznych, zwraca uwagę instrument na którym grał Fryderyk Chopin podczas pobytu w Poznaniu. Kamienica nr 46, odbudowana w 1958 r., w duchu baroku, pochodzi z 1530 r. Początkowo rezydencja patrycjuszowska, przeszła w posiadanie rodu Opalińskich, później Czarnkowskich, dziedziców Kórnika. Kamienica nr 47, od 1535 r. przez półtora wieku należała do patrycjuszowskiego rodu Winklerów. Pierwszym jej właścicielem był Błażej Winkler, humanista i kronikarz Poznania, przez 35 lat pisarz miejski. Jego syn Jan, w drugiej połowie XVI w. był burmistrzem Poznania. Kamienica nr 48 z barokową fasadą, zachowała elementy gotyckie. W drugiej połowie XVI w. należała do lekarza Kaspra Golskiego, wieloletniego burmistrza i posła Poznania na sejmy elekcyjne Henryka Walezego i Stefana Batorego. Golski ukończył Akademię Lubrańskiego, a następnie studiował na uniwersytecie w Padwie. Wenecja przyjęła go w poczet patrycjuszy, stawiając mu pomnik, po jego śmierci w Wenecji w 1578 r. Kamienica nr 49 pochodzi z początków XV w. Pierwotnie gotycka z fasadą przebudowaną w formach późnorenesansowych. W drugiej połowie XVII w. należała do Jakuba Ligęzy, wychowanka Akademii Krakowskiej, nadwornego lekarza i sekretarza króla Jana Kazimierza. Kamienica nr 50 pochodzi z XVI w. i zwana była „Pod Daszkiem". Nazwa związana jest z pobytem króla Augusta II, który nieostrożnie wychylił się przez okno i wypadł zatrzymując się na daszku nad wejściem. Po lewej stronie mała tabliczka upamiętniająca poziom wody w czasie powodzi w 1736 r. Kamienica nr 51, późnogotycka z początków XV w. Właścicielem jej był humanista Filippo Kallimach Buonaccorsi, wychowawca synów Kazimierza Jagiellończyka. Na fasadzie widnieje herb Kallimacha. Kamienica nr 52, pochodzi z XV w. W połowie następnego wieku stanowiła własność Zachariasza Ridta, bogatego kupca. Rodzina Ridtów posiadała liczne majątki i domy oraz własnymi okrętami sprowadzała towary do Gdańska. Na odbudowanej fasadzie widnieją herby Poznania, Gdańska, Torunia, Warszawy oraz herb rodowy Ridtów i widok okrętu z XVI w. W drugiej połowie XVIII w. właścicielką kamienicy była Teofila Szołdrska z Działyńskich, dziedziczka Kórnika.

Początek południowej pierzei Starego Rynku zajmują kamienice nr 53 i 54. Mieści się tu księgarnia-antykwariat specjalizująca się w starodrukach i dziełach naukowych. Przy wejściu, po prawej stronie pamiątkowa tablica, wmurowana w 1983 r. Na tle otwartej księgi medalion z wizerunkiem i napisem „1804—1883 Jan Konstanty Żupański", który był zasłużonym księgarzem i wydawcą. Obok stoi kamienica nr 55, mieści się tu obecnie winiarnia w pięknie zacho-

wanej gotyckiej piwnicy i zrekonstruowanej parterowej sieni z ostrołukowymi wnękami, obramowanymi profilowaną cegłą. Kamienica nr 56, pierwotnie zwana „Złocistą" pochodzi z drugiej połowy XV w. Od 1569 r. stanowiła własność wojewody poznańskiego Stanisława Górki. Po zniszczeniach w początkach XVIII w., a następnie spaleniu podczas działań wojennych w 1945 r. odbudowana została w duchu renesansu. Obecnie jest siedzibą Stowarzyszenia Architektów Polskich. Kamienica nr 58, zbudowana jako gotycka, z przebudowaną rokokową fasadą, pochodzi z XV w. W drugiej połowie XVI w. należała do Adama Biedrzyckiego, doktora filozofii, wydawcy dzieł naukowych oraz pism księdza Jakuba Wujka. Kamienica nr 59, wzniesiona w XV w., od końca XVIII w. przez kilkadziesiąt lat należała do rodziny Żupańskich, kupców pochodzenia greckiego trudniących się handlem win. Tu urodził się Jan Konstanty Żupański. Obok wejścia tablica pamiątkowa poświęcona jego osobie. Ostatnia kamienica w tej pierzei, pod nr 68, pochodzi z połowy XV w. i zwana była pałacem Garczyńskich, od nazwiska właściciela, wojewody poznańskiego Stefana Garczyńskiego, autora dzieła z 1750 r. pt. „Anatomia Rzeczpospolitej", w którym krytykował pańszczyznę, domagał się rozwoju przemysłu i wprowadzenia generalnego podatku.

Przechodząc na zachodnią pierzeję Rynku, wspomnieć należy o nieistniejącej od blisko półtora wieku kamienicy nr 69. Do 1838 r. całą szerokość obecnej ulicy Paderewskiego zajmował dom o niezwykłej strukturze. Jak podają kroniki miejskie, opatrzony był balkonami i „haltanami". Za domem tym rozciągały się sady i ogrody. Dopiero z inicjatywy Karola Marcinkowskiego rozebrano go, aby wybudować ulicę Nową (dzisiejszą ul. Paderewskiego) łączącą Stary Rynek z górną częścią nowego miasta. Narożnik ul. Paderewskiego i Starego Rynku tworzy kamienica nr 70, nazywana pierwotnie „Rotowską", później należąca do rodziny Czenpińskich, z której Michał Czenpiński był wójtem poznańskim. Kamienica nr 71 pochodzi z początku XV w., wybudował ją złotnik Piotr Gelhor, twórca srebrnego relikwiarza z 1507 r. dla klasztoru w Trzemesznie. Późniejszym właścicielem był Hieronim Chróściejewski, lekarz, autor dzieła o chorobach dzieci. Jego ojciec, również lekarz, Stanisław Chróściejewski napisał w połowie XVI w. pracę o wartościach leczniczych wód mineralnych w Karlowych Warach. Kamienica nr 73, należała do końca XVII w. do cechu krawców i kuśnierzy (polichromia fasady przedstawia pracę i symbole krawieckie). W 1885 r. powstało tu Koło Śpiewacze Polskie, którego kontynuatorem jest Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego. Przypomina o tym tablica pamiątkowa wmurowana w 100-letnią rocznicę. Kamienica nr 74 należała do dawnego Banku Przemysłowców. Zdobiły ją popiersia Stanisława Staszica i Karola Marcinkowskiego, zniszczone w czasie działań wojennych w 1945 r. Budynek był dorobkiem polskiej ludności, walczącej w XIX w. i na początku XX w. z uciskiem germanizacyjnym o prawa polityczne i ekonomiczne. Kamienica pod nr 75, dawna własność rotmistrza Ignacego Kołaczkowskiego. Pod koniec XVIII w. nabywa ją królewsko-polski budowniczy Antoni Höhne, który kierował odbudową wieży ratuszowej. W 1804 r. dom nabywa aptekarz Tobin, zakładając aptekę „Pod Lwem". Od 1820 r. właścicielem kamienicy jest również aptekarz Kolski. Przez długie lata mieszkał tu Karol Marcinkowski, którego przyjacielem był Kolski. Ponownie dochodzimy do kamienicy nr 77, skąd rozpoczęliśmy zwiedzanie Starego Rynku, w któ-

rej mieści się Wojewódzkie Centrum Informacji Turystycznej. Dom zbudowany w XV w., gruntownie przebudowany na początku XX w. był pierwotnie drugą kamienicą Grodzickich. Obok, po drugiej stronie ulicy Franciszkańskiej, pod nr 78 wznosi się pałac Działyńskich, zbudowany w drugiej połowie XVIII w. na miejscu dwóch kamienic marszałka wielkiego litewskiego Rocha Gurowskiego. W XIX w. był własnością Działyńskich, od 1880 r. Zamojskich, a obecnie należy do Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk. Po działaniach wojennych w 1945 r. pozostały tylko wypalone mury zewnętrzne. Odbudowany w latach 1953—57. We wnętrzu parter i Sala Czerwona posiada zrekonstruowaną bogatą dekorację stiukową. Fasada i elewacja od ul. Franciszkańskiej późnobarokowa podzielona jest pilastrami z głowicami korynckimi. W trójkątnym tympanonie herb Działyńskich, Ogończyk, a nad nim attyka z dwoma płaskorzeźbami przedstawiającymi pochód wojsk rzymskich. Dzieje pałacu związane są z ruchami wolnościowymi Wielkopolski pod zaborem pruskim w XIX w., kiedy to stał się ośrodkiem polskiego życia społecznego i kulturalnego. Wykładali tu m.in. Karol Libelt, August Cieszkowski, Teofil Matecki i Jakub Krauthofer, a profesor Heliodor Święcicki w latach 1898—1901 urządzał tu wieczorki czwartkowe. W czerwcu 1939 r., w pałacu odbyło się inauguracyjne zebranie Klubu Demokratycznego w Poznaniu, z którego następnie powstało Stronnictwo Demokratyczne. Dziejom pałacu i Klubowi Demokratycznemu poświęcone są dwie tablice pamiątkowe wmurowane w przyporach parteru od strony Starego Rynku. Obecnie w pałacu mają swoją siedzibę instytuty naukowe PAN oraz Oddział Biblioteki Kórnickiej. Narożnikowa kamienica nr 84, pierwotnie gotycka, przebudowana w latach 1554—58 przez Jana Baptystę di Quadro, stanowiła jego własność. Na pierwszym piętrze jest strop z profilowanych belek, a barokowa fasada pochodzi z XVIII w., natomiast elewacje, projektowane i wykonane zostały w 1959 r. przez Łucję i Józefa Ozimków. Obecnie budynek mieści Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza.

Północna pierzeja Starego Rynku zabudowana jest kamienicami od nr 85 do 100. Na uwagę zasługuje kamienica pod nr 89. Wzniesiona jako gotycka, szybko odbudowana została po pożarze w 1536 r. Potwierdzeniem tego jest data na kopii renesansowego portalu, którego oryginał znajduje się w ratuszu. Obok daty widnieją inicjały „JW", właściciela kamienicy Jakuba Wierzby. Kamienica nr 90, pierwotnie gotycka, przebudowana została w pierwszej połowie XVIII w. przez ówczesnego właściciela, generała Stanisława Jabłonowskiego. Po zniszczeniach wojennych z 1945 r. odbudowana została w stylu barokowym na podstawie zachowanych szkiców. Obecnie mieści się tu siedziba Biura Obsługi Ruchu Turystycznego Oddziału Poznańskiego PTTK. Na narożniku ul. Wronieckiej wznosi się pałac Mielżyńskich, nabyty w roku 1772 przez Maksymiliana Mielżyńskiego. Na przełomie XVIII i XIX w. przebudowany został na kamienicę czynszową. Tablica na frontowej ścianie upamiętnia rok 1806, kiedy w listopadzie, kwaterował tu gen. Jan Henryk Dąbrowski i Józef Wybicki. Pomieszczenia pałacu zajmuje dom wycieczkowy PTTK oraz Zarząd Wojewódzki PTTK. Kamienice nr 95/96 pochodzą z XV w. Pierwsza zwana była kamienicą „Pod Murzyny". W XVI w. mieściła się tu apteka Piotra Świdra. W 1778 r. nabył ją Antoni Höhne i po przebudowie mieściła na parterze pocztę, a piętra zajmowane były przez najlepszy zajazd w Poznaniu. Dla upamiętnienia

400-lecia Polskiej Poczty, w 1958 r. wmurowana została brązowa tablica pamiątkowa. Następne kamienice nr 97—100, w 1908 r. przebudowane zostały wewnątrz w jeden kompleks z zachowaniem oddzielnych frontonów. Tablica pamiątkowa na fasadzie pierwszej kamienicy przypomina, że przebywał tu Józef Struś-Struthius, lekarz i uczony epoki odrodzenia, profesor Uniwersytetu w Padwie, w latach 1557—58 burmistrz miasta Poznania, przyboczny lekarz króla Zygmunta Augusta, znany w całej Europie, który leczył między innymi sułtana tureckiego Solimana I i króla hiszpańskiego Filipa II.

W OBRĘBIE ŚREDNIOWIECZNYCH MURÓW WAROWNYCH

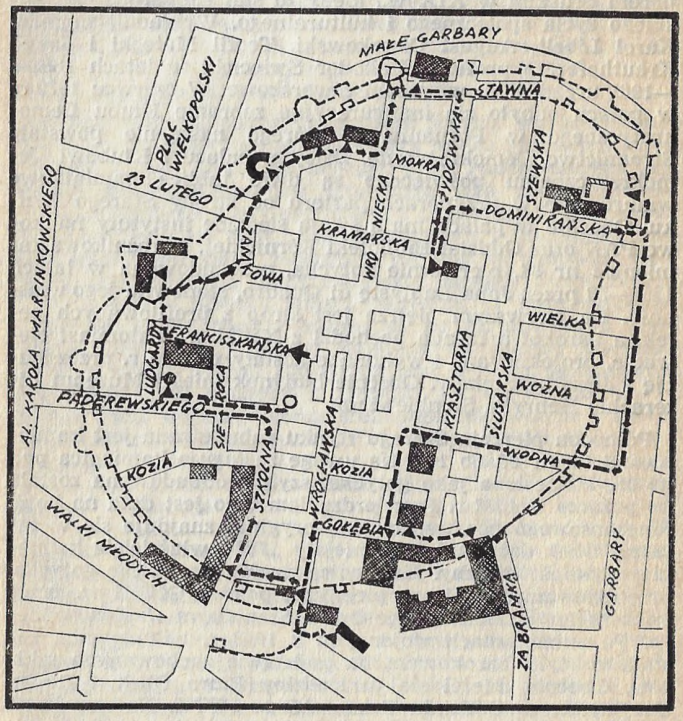

Budowa obwarowań miejskich lewobrzeżnego Poznania trwała blisko 100 lat, do połowy XIV w. Później wzniesiono niższy zewnętrzny mur, dodatkowo wzmacniający istniejący system obronny od zachodu i północy. Przypuszczać można, że w tym miejscu fosa w powiązaniu z Bogdanką nie stwarzała zadawalającego zabezpieczenia, tak jak to czyniła Warta od południa i wschodu. W wiekach XIII i XIV zabudowa w granicach murów miejskich była rozrzutna. Dużo terenów zajmowały ogrody i sady, a drewniane budynki zagrożone były pożarami. W XV w. przystąpiono więc do lepszego wykorzystania wolnych terenów, zagęszczając

istniejącą zabudowę oraz zastępując drewniane budynki murowanymi. Z tego okresu pochodzi większość budowli na Starym Rynku i pobliskich uliczkach.

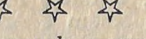

Na dalszy spacer po terenach, wewnątrz okolonego murami miasta wychodzimy ze Starego Rynku ul. Franciszkańską w kierunku Góry Przemysława. Po lewej stronie mijamy kamienicę oznakowaną nr 77, a po prawej wznoszący się pałac Działyńskich, zakończony ogrodem otoczonym żelaznym płotem na podmurowaniu.

KOŚCIÓŁ OO FRANCISZKANÓW

Na południowym zboczu Góry Przemysława, zwanym dawniej Podgórzem, wznosi się kościół i klasztor Zakonu Franciszkanów. Do Poznania zostali sprowadzeni w XVII w. przez biskupa poznańskiego Andrzeja Szołdrskiego. Niechęć istniejących w mieście zakonów, jak też władz miejskich, powoduje brak zgody na budowę ich kościoła w mieście. Początkowo osiedlają się na terenie, gdzie dziś mieści się kościół Wszystkich Świętych. W 1646 r. wznoszą tam drewniany kościół, który w dziesięć lat później, w czasie najazdu szwedzkiego, ulega spaleniu. Otrzymują wówczas we władanie kościół św. Rocha i przy nim budują klasztor. Dzięki ofiarności społeczeństwa poznańskiego uzyskują plac na Górze Przemysława. W 1665 r. rozpoczynają budowę kościoła, a później klasztoru, kończąc prace dopiero w 1730 r. Długi okres budowy powodowały braki funduszy na pokrycie rosnących kosztów oraz konieczność przebudowy niewłaściwie położonych fundamentów. W sto lat później, po likwidacji zakonu, władze pruskie przekazują kościół niemieckim katolikom, a budynki klasztorne, po wyburzeniu dwóch skrzydeł od ul. Sierocej i Paderewskiego, zostają przeznaczone na magazyny. Po I wojnie światowej, w 1921 r. Franciszkanie odzyskują pozostałe zabudowania wraz z kościołem.

Kościół, zbudowany na planie krzyża łacińskiego, jest trzynawową bazyliką z kaplicami tworzącymi nawę poprzeczną, nad którymi wznoszą się kopuły z latarniami. Inicjatorem budowy był gwardian ks. Wojciech Zawadzki, zmarły w 1680 r. Dwukondygnacyjną, skromną barokową fasadę, podzieloną pilastrami, wieńczy szczyt z dwoma wieżyczkami zakończonymi przysadzistymi kopułami. Po lewej stronie przylega do kościoła skrzydło klasztoru, po prawej kaplica Serca Jezusowego dobudowana w połowie XVIII w. Wnętrze świątyni zdobią piękne barokowe ołtarze i stalle oraz bogata dekoracja ścienna ze stiukami i freskami. W głównej nawie ambona, częściowo ławki i konfesjonały pochodzą z połowy XVIII w. W prezbiterium bogato rzeźbiony ołtarz z obrazem „Widzenie św. Antoniego". We wnękach, na wysokości tabernakulum, rokokowe figurki Pana Jezusa i NP Marii. Lewą stronę nawy poprzecznej zajmuje kaplica Najświętszej Panny Marii, w kopule umieszczone zostały figury Chrystusa i dwunastu apostołów w bogatym ornamencie roślinnym, a w górze postać Boga Ojca. Po przeciwległej stronie nawy poprzecznej mieści się kaplica św. Franciszka, ufundowana przez małżonków Rokossowskich w 1758 r. Na ścianach nagrobki z portretami zmarłych, między innymi kasztelana lądzkiego Wojciecha Rydzyńskiego i jego małżonki Anny (zmarłych w 1735 i 1736 r.), kasztelana kaliskiego Jana Łąckiego, podkomorzego wschowskiego Jana Radolińskiego (zmarłego w 1696 r.) oraz Katarzyny Skrzetuskiej

(zmarłej w 1701 r.). Nad wejściem do kaplicy oraz pod chórem liczne portrety trumienne. W podziemiach kościoła chowano wybitnych urzędników miejskich grodu. Do uświetnienia wnętrza kościoła, w dużej mierze przyczynili się dwaj Franciszkanie, bracia Adam i Antoni Swachowie. Dziełem Adama Swacha są liczne obrazy, portrety i freski, natomiast Antoni Swach wykonał większość rzeźb, w tym wielki ołtarz i stalle.

ULICA LUDGARDY

Po wyjściu z kościoła kierujemy się w stronę Zamku Przemysława. Z lewej strony mijamy ul. Ludgardy (Ludgarda była pierwszą żoną Przemysła II i pochodziła z Meklemburgii, a jej małżeństwo z Przemysłem II oznaczało umocnienie sojuszu Wielkopolski z Pomorzem). Biegnie ona śladami dawnej dróżki przy murze miejskim. Zachowane fragmenty muru zewnętrznego prowadzą nas do Zamku, natomiast wewnętrzna część murów obronnych zachowała się w zachodniej ścianie zewnętrznej kaplicy kościoła Franciszkanów.

ZAMEK PRZEMYSŁAWA

Zamek książęcy wzniesiony został około 1280 r. przez księcia Przemysła II, późniejszego króla Polski. Po jego śmierci w 1296 r. Poznań traci charakter grodu stołecznego. Od XIV do XVIII w. zamek stanowił rezydencję starostów generalnych Wielkopolski, namiestników królewskich. W 1300 roku, odbyły się tu zaślubiny Wacława II i Ryksy, córki Przemysła II, w 1341 r. Kazimierza Wielkiego z Adalejdą, księżną Hesji. Przebywali na nim Władysław Jagiełło z Jadwigą i Kazimierz Jagiellończyk. Jan Olbracht przyjmował w 1493 r. hołd od wielkiego mistrza Zakonu Krzyżackiego von Tiefena. W 1574 r. na zamku zatrzymał się Henryk Walezy w drodze z Francji na koronację do Krakowa. Zamek rozbudowany za czasów Władysława Jagiełły, zniszczony został przez pożar w 1536 r. Z gotyckich ruin odbudowany w duchu renesansu przez Andrzeja Górkę, starostę generalnego Wielkopolski. Ponownie zniszczony w 1704 r. podczas oblężenia miasta, popada w ruinę. Gruntownie przebudowany zostaje w formie klasycystycznej w 1783 r. przez ostatniego starostę generalnego Wielkopolski i przewodniczącego Komisji Dobrego Porządku Kazimierza Raczyńskiego. W latach 1815—80 zamek był siedzibą Wyższego Sądu Apelacyjnego, a od 1884 r. mieścił Archiwum Państwowe. W czasie działań wojennych w 1945 r. zostaje spalony, a następnie odbudowany w 1964 r. według wzorów 1783 r. Obecnie w zamku mieści się Muzeum Rzemiosł Artystycznych. Ekspozycja obejmuje wyroby pochodzące z Europy i Dalekiego Wschodu, od XII do XX w. (wyroby złotnicze, kowalskie, meble, porcelanę, szkło, tkaniny oraz broń).

W KIERUNKU BASZTY OBRONNEJ

Schodząc z Góry Przemysława po kamiennych schodkach na ulicę Zamkową docieramy do małego placyku, przy którym zbiegają się ulice: Masztalarska, Kramarska, Rynkowa

i 23 Lutego (dawniej była to ul. Pocztowa, przemianowana dla uczczenia rocznicy wyzwolenia miasta spod okupacji hitlerowskiej w 1945 r.). Po lewej stronie wznosi się z czerwonej cegły gmach Archiwum Wojewódzkiego, z końca XIX wieku, początkowo siedziba dawnego Sądu Apelacyjnego. Budynek graniczy z placem Wielkopolskim (Poprzednio plac Sapieżyński), skąd możemy oglądać północno-zachodnią stronę Zamku z fragmentem murów obronnych na spadzistym zboczu Góry Przemysława. Wracając na wspomniany placyk, po lewej stronie dostrzegamy odkryty po wyburzeniu zniszczonych domów w 1947 r., fragment baszty zewnętrznego pierścienia obwarowań miejskich rozebranych w XIX wieku.

STRAŻ POŻARNA

Ulicą Masztalarską przechodzimy do zabudowań straży pożarnej. Nazwa ulicy pochodzi od mieszczących się tu w średniowieczu masztalarni i pomieszczeń taboru miejskiego. Pierwsza ochotniczą straż pożarną powołało w 1845 r. w Poznaniu Towarzystwo Ratunkowe przy pomocy gminy miejskiej. Później miasto zorganizowało pierwszą pomoc ogniową złożoną z robotników zakładów miejskich. W 1877 r. powstało pogotowie pożarne miejskie, stanowiące zalążek zawodowej straży pożarnej. Przez pewien czas działało jeszcze pospolite ruszenie do pożaru, złożone ze stałej rezerwy, na codzień zatrudnionej przy robotach miejskich. Po rozszerzeniu granic miasta w 1900 r. rezerwa została uznana za nieprzydatną i w 1904 r. zlikwidowana. Od tego roku cała walka z pożarami w mieście należy do zawodowej straży.

„KATARZYNKI" — KOŚCIÓŁ OO SALEZJANÓW

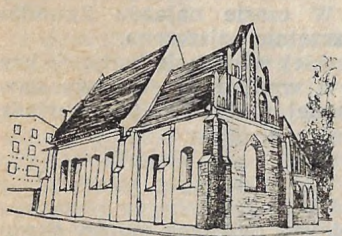

Z zabudowaniami straży pożarnej graniczy kościół popularnie zwany „Katarzynkami", niegdyś pod wezwaniem św. Katarzyny męczenniczki, a od 1926 r. pod wezwaniem NP Marii Wspomożenia Wiernych. W końcu XIII w. Przemysł II sprowadza do Poznania siostry Dominikanki. Łodziowie, możny ród wielkopolski, hojnie uposaża je kilkoma wsiami. W początkach XIV w. budują kościół i klasztor w pobliżu muru miejskiego przy bramie Wronieckiej. W 1404 r. kościół zostaje przebudowany, a w sto lat później poszerzony o nawę północną. W połowie XVIII w. zostaje gruntownie odnowiony. W XIX w. zarządzeniem władz pruskich zakon zostaje skasowany i ostatnie trzy zakonnice w 1822 r. przenoszą się do Owińsk, a kościół i klasztor zostają zamienione na magazyny wojskowe. W 1899 r. wyburzono część klasztoru i kaplicę kościelną przeprowadzając w tym miejscu ul. Masztalarską do ul. Wronieckiej. W 1926 r. kościół i zabudowania klasztorne przejmuje Towarzystwo Salezjańskie. W czasie ostatniej wojny klasztor i kościół zostaje zamknięty przez władze hitlerowskie. Powracający w 1945 r. do swojej siedziby Salezjanie odnawiają świątynię. Kościół w obecnej postaci pochodzi z XV w. Wschodni szczyt od ul. Wronieckiej ozdobiony jest ostrołukowymi wnękami i sterczynami, pośrodku wieńczony sygnaturką. We wnętrzu na uwagę zasługuje późnogotyckie sklepienie w nawie bocznej

oraz nad prezbiterium, jedyne w Poznaniu sklepienie żebrowe tzw. piastowskie z początków XV w. Wyposażenie kościoła, pochodzące z XVIII w., tylko częściowo zabytkowe. W podziemiach kościoła spoczywa bohater sienkiewiczowskiego „Ogniem i mieczem" Mikołaj Jan Skrzetuski.

Do zabudowań klasztornych przylega średniowieczna baszta (dobrze widoczna od strony dziedzińca straży pożarnej), jedyny dobrze zachowany ślad XIII-wiecznych miejskich umocnień warownych. Na ścianie szczytowej widoczny jest ozdobny fryz z ukośnej cegły. Baszta służy dziś jako pomieszczenie mieszkalne zakonu i jej wnętrze jest niedostępne dla zwiedzających.

Naprzeciwko kościoła, po wschodniej stronie ul. Wronieckiej stoją zabytkowe średniowieczne kamieniczki mieszczańskie. W jednej z nich, pod nr 14 mieści się Muzeum-Pracownia Józefa Ignacego Kraszewskiego. Powstało ono dzięki darom kolekcjonera i bibliofila Mariana Walczaka.

W KIERUNKU BRAMY WRONIECKIEJ I BARBAKANU

Skręcając ul. Wroniecką w lewo (w przeciwnym kierunku ulica ta biegnie ku Staremu Rynkowi) dochodzimy do miejsca, gdzie do pierwszej połowy XIX w. stała średniowieczna brama Wroniecka. W czasie prowadzonych badań archeologicznych odkryto fundamenty bramy oraz barbakanu, jednego z trzech (po warszawskim i krakowskim), pochodzących z XV w.

Za dawną bramą Wroniecką przebiega obecnie nowa trasa komunikacyjna ukończona w 1974 r. W miejscu tym znajdował się dawniej plac zwany Wolnicą, targowisko, które służyło niezrzeszonym w cechach rzemieślniczych. Teren ten w XIII w. położony był poza murami miasta, będąc już wówczas zabudowany. Stał tu kościół św. Ducha do którego później dobudowano szpital. W czasie najazdu Szwedów dzielnica została spalona i doszczętnie zniszczona.

Po prawej stronie ul. Wronieckiej wznosi się budynek krytej pływalni, która powstała w wyniku przebudowy dawnej bóżnicy żydowskiej dokonanej w 1942 r. przez władze hitlerowskie.

ULICA ŻYDOWSKA

Ulicą Stawną, biegnącą na miejscu dawnych murów obronnych, wybudowaną po wyburzeniu starych fortyfikacji, po pożarze w 1803 r. w pobliżu dawnego stawu (stąd nazwa ulicy) dochodzimy do ul. Żydowskiej. W średniowieczu nosiła ona nazwę ul. Sukienniczej, przy której było wiele warsztatów przędzalniczych, tkackich oraz obróbki sukna.

Na narożniku ul. Żydowskiej i Kramarskiej stoi niewielki kościółek. Pierwotnie była to jedna z kamienic, która w XV i XVI w. należała do znanej w Wielkopolsce rodziny Świdwów z Szamotuł. Według legendy w podziemiach tej kamienicy w 1399 r. miano dokonać profanacji trzech Hostii, skradzionych z kościoła Dominikanów przy ul. Szewskiej. Po wielu pertraktacjach z ówczesnymi właścicielami kamienicy Karmelici Trzewiczkowi z kościoła Bożego Ciała nabyli tę kamienicę w drugiej połowie XVII w. Mimo protestów radnych i dużych oporów ze strony władz miasta, przebudowali zniszczoną kamienicę na jednonawowy kościół z kryptą i małym klasztorem. We wnętrzu na krzyżowym sklepieniu widnieją freski Adama Swacha, poznańskiego Franciszkanina, przedstawiające sceny związane z legendą o trzech Hostiach i powstaniem kościoła. W ołtarzu głów-

nym, bogato rzeźbionym, oraz w ołtarzach bocznych i na ścianach widnieje wiele cennych obrazów pochodzących z XVII i XVIII w. Na prawej ścianie późnogotycka drewniana płaskorzeźba przedstawiająca opłakiwanie Chrystusa (posiada cechy szkoły Wita Stwosza). Na barokowej fasadzie, we wnęce nad portalem stoi mała gotycka figura Matki Boskiej, przeniesiona z kamienicy Grodzkich ze Starego Rynku. Po bokach portalu znajdują się wejścia do krypty z legendarnymi podziemiami.

Po zwiedzeniu kościoła kierujemy się ul. Dominikańską na ul. Szewską, której nazwę w średniowieczu dali licznie zamieszkali przy niej szewcy. Tu na skrzyżowaniu ulic, naprzeciw kościoła Jezuitów stała stara synagoga żydowska pochodząca z końca XIX w., zniszczona w czasie ostatnich działań wojennych. Obecnie w miejscu tym wznoszą się dwa nowe budynki.

KOŚCIÓŁ PODOMINIKAŃSKI OO JEZUITÓW

Kościół do 1834 r. stanowił własność Dominikanów, pierwszego poznańskiego zakonu i jest najstarszym zabytkiem sakralnym w obrębie dawnych murów miejskich. Dominikanie zostali sprowadzeni do Poznania w 1231 r. przez biskupa poznańskiego Pawła. Początkowo osiedlają się na Śródce przy kościele św. Małgorzaty. W trzynaście lat później przenoszą się na lewy brzeg Warty do osady biskupiej przy kościele św. Gotarda, który istniał tu już w pierwszej połowie XII w. Niebawem rozpoczynają budowę nowego kościoła, który zostaje ukończony około 1260 r.

Pierwotnie była to budowla z cegły, a tynki nałożono na ściany w późniejszych wiekach w czasie przeprowadzanych remontów po zniszczeniach w czasie najazdu szwedzkiego, powodzi w 1698 r. i pożarze w 1803 r. W latach 1868—70 władze pruskie wyburzają część klasztoru stawiając w tym miejscu arsenał. Jego pozostałością jest narożny budynek z czerwonej cegły przy ul. Dominikańskiej i Garbary. Po pierwszej wojnie światowej kościół i pozostałości zabudowań klasztornych obejmują we władanie księża Jezuici. Z zewnątrz kościół wygląda bardzo skromnie, niczym nie wskazując na swój wiek. Fasadę zdobi wczesnogotycki portal pochodzący z połowy XIII w., odkryty w czasie odnawiania kościoła w 1922 r. Kościół jest budowlą jednonawową z wąskimi przejściami w filarach przy bocznych ścianach nawy. Ołtarze i ambona barokowe, kamienna chrzcielnica po prawej stronie pochodzi z XVI w., a barokowe stalle, bogato rzeźbione z pierwszej połowy XVII w. W XVI w. dobudowano gotycką kaplicę Matki Boskiej Różańcowej ze sklepieniem gwiaździstym oraz krużganki również o gotyckim gwiaździstym sklepieniu, ciągnące się wokół dziedzińca klasztornego. W XVII w. przeor zakonu Łukasz z Szamotuł buduje zakrystię, której stylowe wyposażenie pochodzi z połowy XVIII w.

ULICA GARBARY

Wychodząc z kościoła księży Jezuitów, ul. Dominikańską dochodzimy do ul. Garbary, które znane były już w począt-

kach XV w. Garbary tworzyły wówczas wyspę z licznie rozbudowanymi warsztatami garbarskimi, korzystającymi z dogodnego dostępu do wody. Z racji swego położenia Garbary były już poza murami miasta. Na uwagę zasługuje rezerwat architektoniczno-archeologiczny, mieszczący się przy zabudowaniach klasztornych Jezuitów od strony Garbar. Po ukończeniu prac wykopaliskowych, w czasie których natrafiono na ślady osady targowej z XI w. i cmentarzyska z XII w. zrekonstruowano przyziemie dawnego klasztoru dominikańskiego. Około 250 m dalej na północ, przy ul. Garbary 96 stoi mały dom zbudowany w stylu eklektycznym z końca XIX w. przez Antoniego Krzyżanowskiego, budowniczego Bazaru.

Przechodząc od kościoła Jezuitów w kierunku południowym, wzdłuż trasy dawnych murów obronnych, mijamy ul. Wielką. Ulica ta zwana też dawniej Tumską, zamieszkała była przez złotników, i kończyła się bramą Wielką z mostem nad Strugą Karmelicką. Dalej ciągnęła się droga w kierunku na Ostrów Tumski. Następna ulica to Woźna, dochodząca tylko do murów. Trzecia z kolei ulica, zwana Wodną, zakończona była również bramą Wodną.

PAŁAC GÓRKÓW

Przechodząc w ul. Wodną ponownie wracamy w obręb miasta otoczonego w średniowieczu murem. Po jej lewej stronie, przy wlocie w Stary Rynek, wznosi się potężny gmach w obrębie ulic: Wodnej, Koziej i Klasztornej. Jest to renesansowy pałac Górków z połowy XVI w. Powstał on w wyniku przebudowania kilku stojących tu gotyckich kamienic, na zamówienie Andrzeja Górki, kasztelana poznańskiego i starosty generalnego Wielkopolski. Na uwagę zasługuje portal wejściowy od ul. Wodnej, oraz boczny od strony ul. Klasztornej, na którym widnieje data 1548 r. W czasie swej świetności słynął z przepychu i bogactwa komnat. We wnętrzu znajduje się dziedziniec otoczony arkadami. Tu była pierwsza w mieście kaplica protestantów. W początkach XVII w. miasto sprzedaje budynek Benedyktynkom, które przebudowują go na klasztor i kościół (stąd nazwa ul. Klasztornej). W 1829 r. założona zostaje tutaj średnia szkoła żeńska. Obecnie pałac jest siedzibą Muzeum Archeologicznego, gromadzącego w swych zbiorach cenne pamiątki pochodzące z wykopalisk, które obrazują pradzieje Poznania i Wielkopolski.

PLAC KOLEGIACKI — FARA — ZESPÓŁ BUDYNKÓW POJEZUICKICH

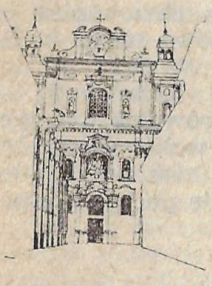

Opuszczając pałac Górków, ul. Klasztorną przechodzimy na plac Kolegiacki. Po przeciwległej stronie u wylotu ul. Za Bramką było wyjście z obwarowanego miasta tzw. Ciemną Bramką. W średniowieczu na obecnym placu stała pierwotnie fara pod wezwaniem św. Marii Magdaleny, pierwszy kościół parafialny lewobrzeżnego Poznania. Budowę jego rozpoczęto w 1263 r., w kilka lat po lokacji miasta. Kościół przetrwał do końca XIV w., kiedy zastąpiony został nowym, trzynawowym, murowanym, w stylu gotyckim. Po dwukrotnym pożarze w 1773 i 1780 r. odbudowy kościoła zaniecha-

no, a w trzy lata później, przy odnowie miasta, mury zniszczonej kolegiaty rozebrano, zaś powstały plac przeznaczono na targowisko miejskie. W roku 1570 do Poznania przybywają Jezuici, sprowadzeni przez biskupa Adama Konarskiego. Otrzymują początkowo we władanie nieduży kościół św. Stanisława, usytuowany przy murach obronnych, w miejscu, gdzie dziś znajduje się Urząd Miejski. Z czasem kościół okazuje się zbyt mały na potrzeby zakonu. W początkach XVII w. Jezuici podejmują zamiar wybudowania nowej i większej świątyni. Po kilkunastoletnich staraniach otrzymują od władz miejskich odpowiedni plac w sąsiedztwie dotychczasowej siedziby. Budowa kościoła z wieloletnimi przerwami trwała od 1651 r. do 1701 r., a prace wykończeniowe ciągnęły się jeszcze do połowy XVIII w. Przy budowie kościoła współpracowało wielu sławnych architektów. Byli to między innymi Tomasz Poncino, Jan Catenazzi i Pompeo Ferrari. Wykonawcą stiuków był Jan Bianco, a autorem fresków Karol Dankwart z Nysy. Po kasacie zakonu Jezuitów, Komisja Edukacji Narodowej, likwidator majątków jezuickich, przekazuje kościół Kurii poznańskiej, która przeznacza go dla parafii św. Marii Magdaleny. W czasie ostatniej wojny władze hitlerowskie zamieniają kościół na magazyn. Zniszczeniu ulegają zabytkowe stalle, ławki, chrzcielnica i ambona, a mury zostają silnie uszkodzone pociskami. Generalną odbudowę fary ukończono w 1951 r., jako jednego z pierwszych zabytków w zniszczonym Poznaniu.

Wysoka barokowa fasada, podzielona gzymsami na trzy kondygnacje, bardzo dobrze widoczna w osi ul. Świętosławskiej od strony Starego Rynku, jest dziełem Catenazziego. Nad portalem, który wykonał Ferrari wznosi się figura św. Ignacego Loyoli, twórcy zakonu Jezuitów, w otoczeniu z lewej strony postaciami świętych: Stanisława Kostki i Wojciecha, a z prawej Stanisława biskupa i Alojzego Gonzagi. U góry szczyt zwieńczony krzyżem, bocznymi spływami i skrajnie stojącymi wieżyczkami. Zbliżoną ornamentację mają szczyty nad ścianą południową zamykającą prezbiterium oraz od strony dziedzińca. Wnętrze kościoła posiada bogaty i pełen przepychu wystrój, cechujący sztukę baroku. W prezbiterium wznosi się wielki ołtarz, dzieło Pompeo Ferrariego z 1727 r. z obrazem przedstawiającym wskrzeszenie Piotrowina i postacie szlachty w kontuszach, pędzla Szymona Czechowicza z połowy XVIII w. Po bokach ołtarza figury św. Stanisława biskupa wskrzeszającego Piotrowina i św. Stanisława Kostki ze zwierzętami symbolizującymi siedem grzechów głównych. Monumentalny charakter wnętrzu nadaje 16 wyniosłych kolumn, nie mających znaczenia konstrukcyjnego, nad którymi ciągnie się łamany, bogato zdobiony gzyms z postaciami apostołów i doktorów kościoła. Nawę główną wieńczy beczkowe sklepienie pokryte freskami Karola Dankwarta. Na skrzyżowaniu nawy głównej z poprzeczną imitacja kopuły z malowidłami prof. Stanisława Wróblewskiego, wykonanymi w 1949 r. Po bokach prezbiterium kaplice, z lewej strony św. Krzyża, a z prawej Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Przy kaplicach zabytkowe portale z barokowymi relikwiarzami u góry. Przez portal przy kaplicy św. Krzyża prowadzi wejście do zakrystii, posiadającej bogate wyposażenie z XVIII w., które przetrwało w niezmienionym stanie. W nawie poprzecznej ustawione są dwa duże ołtarze z obrazami namalowanymi przez uczniów Czechowicza i przedstawiającymi, z lewej strony św. Ignacego Loyolę, a z prawej św. Stanisława Kostkę. W nawach bocznych szeregowo ustawione ołtarze, a na krzyżowych sklepie-

niach freski z życia świętych patronów ołtarzy. W lewej nawie bocznej, pod chórem, pierwotnie nie było ołtarza, a pod figurą św. Jana Jałmużnika rozdawano ubogim chleb i dary. W następnych dwóch ołtarzach na uwagę zasługuje osiemnastowieczny obraz Matki Boskiej w zabytkowej ramie-relikwiarzu oraz XV-wieczna figura Chrystusa „Ecce Homo", przeniesiona z dawnej kolegiaty św. Marii Magdaleny. Na trzecim filarze od wejścia, oddzielającym prawą nawę boczną od głównej, wmurowana jest brązowa płyta nagrobna z 1574 r. Na chórze wznoszącym się nad wejściem do kościoła ustawione są organy, pochodzące z 1875 r., których budowniczym był Landegast z Weissenfeis.

Obok kościoła wznosi się budynek dawnego kolegium jezuickiego, a w jego skrzydle przylegającym do fary od ul. Gołębiej wysoka wieża z dzwonem. Od strony dziedzińca wzdłuż budynku biegnie arkadowy krużganek, który otaczał go pierwotnie. Rozległy barokowy gmach dawnego kolegium i klasztoru wybudowany został w pierwszej połowie XVIII w. Po kasacie zakonu jezuickiego przejęty został przez Komisję Edukacji Narodowej na szkołę. W 1806 r. przez trzy tygodnie mieściła się tutaj główna kwatera wojsk napoleońskich. Następnie gmach stanowił w latach 1815—30 rezydencję namiestnika Wielkiego Księstwa Poznańskiego. W roku 1828 namiestnik Adam Radziwiłł gościł tu Fryderyka Chopina, który koncertował w reprezentacyjnej Białej Sali. Od 1815 r. gmach jest siedzibą władz państwowych. Obecnie mieści się tu Urząd Miejski.

W obrębie ulic: Gołębiej, Świętosławskiej i Klasztornej uwagę zwraca budynek dawnego gimnazjum jezuickiego wybudowany w 1700 r. Posiada ciekawy, ze względu na architekturę, wewnętrzny dziedziniec otoczony krużgankiem na parterze i piętrze na które prowadzą szerokie kamienne schody. Po likwidacji zakonu Jezuitów gimnazjum otrzymało nazwę św. Marii Magdaleny. Tutaj w sali teatralnej w 1783 r. po raz pierwszy w Poznaniu wystąpił zespół polskich aktorów zawodowych Wojciecha Bogusławskiego. W okresie międzywojennym budynek był siedzibą Państwowej Szkoły Sztuki Zdobniczej i Przemysłu Artystycznego. Obecnie mieści się tu Państwowa Szkoła Baletowa. Od strony ul. Koziej ma swoją siedzibę słynny Polski Teatr Tańca Conrada Drzewieckiego, światowej sławy byłego tancerza Teatru Wielkiego w Poznaniu.

Budynek naprzeciwko wielkiej wieży — dzwonnicy farnej, u zbiegu ul. Klasztornej i Gołębiej, to dom proboszcza farnego. Jest on najstarszym zachowanym budynkiem mieszkalnym dawnego Poznania, pochodzącym z ostatnich lat XV w. Na parterze salka z późnogotyckim gwiaździstym sklepieniem. Zewnątrz budynku, we wnęce narożnika gotycka figura Madonny z Dzieciątkiem, pochodząca z początków XVI w. Warto jeszcze zwrócić uwagę na dwie rzeźby znajdujące się na sąsiednich ulicach. Są to postać Chrystusa z kulą ziemską w ręku, przy ul. Koziej róg Świętosławskiej oraz św. Stanisław, na wysokości piętra domu pod nr 10, przy ul. Świętosławskiej. Obie pochodzą z końca XVII w.

ULICA WROCŁAWSKA I SZKOLNA

Po opuszczeniu zabudowań pojezuickich kierujemy się ul. Gołębią do ul. Wrocławskiej. Nazwa jej pochodzi od traktu, jaki wiódł na południe do Wrocławia przez Półwieś (obecnie ul. Półwiejska) i Wierzbice (obecnie ulice Górna i Dolna Wilda). Ulica Wrocławska, kończąca się dawniej oka-

załą bramą o tej samej nazwie, znana była z licznych, znajdujących się przy niej browarów. Po lewej stronie ulicy, u jej południowego wylotu, godny jest uwagi piętrowy budynek nr 25, dawny hotel Saski, zbudowany około 1800 r. Tutaj w 1806 r. Napoleon Bonaparte zawarł pokój z Księstwem Turyngii, a w 1812 r. zatrzymał się uciekając ze wschodniej wyprawy po klęsce pod Moskwą. W podwórzu, w północnej oficynie, mieściła się w początkach XVIII w. drukarnia kolegium jezuickiego. Do byłego hotelu przylega fragment murów obronnych ze strzelnicami, dobrze widoczny od ul. Walki Młodych.

Wracając ul. Wrocławską w kierunku Starego Rynku, po lewej stronie na narożniku ul. Jaskółczej mijamy „Zieloną Aptekę", otwartą pod koniec XVIII w. Obecnie wydawane są tu leki pochodzące z darów zagranicznych. Na drugim piętrze budynku mieści się Oddział Zachodni Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia", który w przyszłości będzie miał swoją siedzibę w „Domu Polonii" na wschodniej ścianie Starego Rynku. Ul. Jaskółczą, która dawniej biegła trasą międzymurza przechodzimy na ul. Szkolną. Pierwotnie nazywana była ulicą Psią. W miejscu, gdzie obecnie jest Szpital Miejski im. Józefa Strusia, był klasztor i kościół zakonu Karmelitanek Bosych. Wówczas ul. Psia otrzymała nazwę ul. Panieńskiej. W okresie zaboru pruskiego zakon zostaje zlikwidowany, a klasztor zamieniony na szkołę i z tego czasu pochodzi obecna nazwa ul. Szkolnej. W drugiej połowie XIX w. miasto przejmuje budynek i przeznacza go na szpital miejski. W 1880 r. kościół Karmelitanek zostaje zburzony, a jego teren wraz z dokupionymi przez miasto sąsiednimi działkami przeznaczony zostaje na rozbudowę szpitala.

ULICA PADEREWSKIEGO

Ulica Szkolna kończyła się swego czasu przy dawnych murach miejskich, które biegły za zabudowaniami szpitalnymi, przechodząc dalej w kierunku ul. Ludgardy. Pomiędzy ul. Ludgardy a kościołem Franciszkanów wznosi się pomnik 15 Pułku Ułanów Poznańskich, pierwszej jednostki kawalerii Powstania Wielkopolskiego, zniszczony przez najeźdźców hitlerowskich w 1939 r. i zrekonstruowany w 1982 r. Idąc w dół ul. Paderewskiego do Starego Rynku, po prawej stronie pod nr 2 był dom, który należał do rodziny Żupańskich. Tutaj Jan Konstanty Żupański założył w 1839 r. polską księgarnię i był pierwszym polskim wydawcą dzieł m.in. Lelewela, Niemcewicza i Mickiewicza. U niego też mieściła się pierwsza w Poznaniu wypożyczalnia książek. Żupańscy wraz z kilkunastoma rodzinami pochodzenia greckiego, jakie osiedliły się w Poznaniu w połowie XVIII w., założyli własną gminę wyznaniową przy kaplicy mieszczącej się na piętrze domu. Gmina ta istniała do początków naszego wieku. Na miejscu starej kamienicy wzniesiono nową, do dziś istniejącą.

☆ ☆ ☆

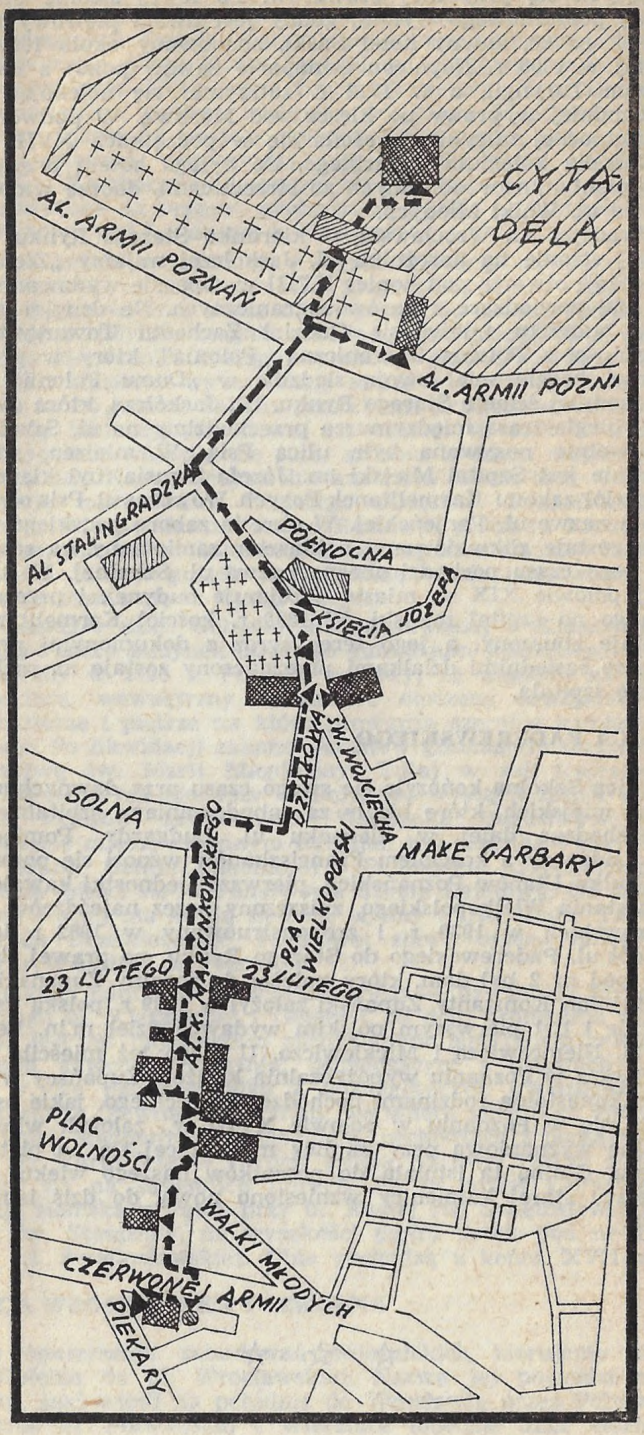
CYTA
DELA
AL. ARMII POZNAŃ
AL. ARMII POZNI
AL. STALINGRADZKA
PÓŁNOCNA
KSIĘCIA JÓZEFA
ŚW. WOJCIECHA
SOLNA
MAŁE GARBARY
PLAC WIELKOPOLSKI
23 LUTEGO
23 LUTEGO
AL. K. MARCINKOWSKIEGO
PLAC WOLNOŚCI
WALKI MŁODYCH
CZERWONEJ ARMII
PIEKARY

ZE ŚRÓDMIEŚCIA PRZEZ WZGÓRZE ŚW. WOJCIECHA NA CYTADELĘ

Po zwiedzeniu zabytków staromiejskiego rynku oraz miasta w granicach średniowiecznych murów warownych, proponujemy dalszy spacer od kościoła św. Marcina przez Wzgórze św. Wojciecha w kierunku cytadeli. Na jej dawnym obszarze dziś rozciąga się Park — Pomnik Braterstwa Broni i Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Cytadela w ubiegłym wieku stanowiła twierdzę i była elementem systemu obronnego wraz z 18 fortami okalającymi obrzeża Poznania.

Stary Rynek opuszczamy kierując się ul. Paderewskiego na plac Wolności, skąd al. Marcinkowskiego prowadzi nas w stronę kościoła św. Marcina.

KOŚCIÓŁ ŚW. MARCINA

Teren na którym wznosi się kościół św. Marcina, był już w pierwszej połowie XIII w. znacznie rozbudowaną osadą podległą biskupowi poznańskiemu. Mimo rozwoju Poznania na przestrzeni wieków, terytorium św. Marcina zachowało swoją odrębną jurysdykcję aż do końca XVIII w. Pierwotny kościół zbudowany został w 1236 r., jednakże niewiele o nim wiemy. W początkach XVI w. na starych fundamentach wzniesiony został nowy kościół, którego budowę ukończono w 1517 r. W okresie swego istnienia świątynia była wielokrotnie niszczona. Po raz pierwszy za czasów panowania Jana Kazimierza, kiedy cofające się wojska brandenburskie spaliły ją w 1657 r. Później w czasie wojny siedmioletniej, a następnie podczas zamieszek domowych w okresie konfederacji barskiej. W połowie XVIII w. rozebrano wieżę, która groziła zawaleniem. Z dawnego kształtu, po licznych przeróbkach zachował się do ostatniej wojny jedynie trzynawowy gotycki układ bazylikowy, gwiaździste sklepienie w nawach bocznych oraz wieża dobudowana w okresie międzywojennym. W latach 1939—45 hitlerowcy zamienili kościół na magazyn, składając tu zrabowane obrazy i rzeźby z innych kościołów. W czasie działań wojennych w 1945 r. kościół został doszczętnie spalony, a uciekający hitlerowcy wysadzili w powietrze wieżę. Po przeprowadzonej odbudowie w latach 1950—54, świątyni przywrócono jej pierwotny wygląd i zaniechano odbudowy wieży. Nad wejściem głównym rzeźba św. Marcina na koniu wykonana w roku 1953 przez Haupta. We wnętrzu kościoła polichromia projektu W. Taranczewskiego z 1957 r. i witraże projektu J. Piaseckiego z 1960 r. W prezbiterium, lekko odchylonym od osi nawy głównej, późnogotycki tryptyk, sprowadzony ze Śląska, pochodzący z końca XV w. ze scenami z życia św. Katarzyny, a w prawej nawie późnogotycka drewniana rzeźba Madonny z Dzieciątkiem z początków XVI w., dzieło wielkopolskiego warsztatu.

Obok kościoła od strony prezbiterium znajduje się cokół, na którym pierwotnie stał pomnik Adama Mickiewicza, dłuta Wacława Oleszczyńskiego. Pomnik ufundowany został przez społeczeństwo poznańskie i był gotowy już w kilka miesięcy po śmierci poety. Władze pruskie zwlekały z wyrażeniem zgody na jego ustawienie publicznie na placu, dlatego też stanął w ogrodzie przy kościele. W 1904 r. pomnik przeniesiono na dziedziniec Polskiego Towarzystwa Przyja-

ciół Nauk przy ul. Mielżyńskiego, a w jego miejsce postawiony został odlew brązowy. Oba pomniki zniszczyli hitlerowcy w 1940 r.

ALEJA MARCINKOWSKIEGO — BAZAR — MUZEUM NARODOWE

Z kościoła świętomarcińskiego kierujemy się al. Marcinkowskiego, reprezentacyjną arterią nowego miasta, powstałą w ostatnich latach XVIII w., która przylegała do wschodniej części placu Wolności. Po prawej stronie mijamy ul. Walki Młodych (dawniej ul. Podgórna). Tu w domu pod nr 6 w latach 1840—46 mieszkał Karol Marcinkowski. Naprzeciw ul. Walki Młodych, po lewej stronie alei, stoi eklektyczny pałac, popularnie zwany „Domem Pocztowca", zbudowany przez kupiecką rodzinę Anderschów w połowie XIX w. Neorenesansowa fasada wykonana została według wzorów XV-wiecznych pałaców weneckich.

U zbiegu al. Marcinkowskiego i ul. Paderewskiego wznosi się gmach Bazaru. Powstał z inicjatywy Karola Marcinkowskiego w latach 1838—42. Pierwotnie front budynku znajdował się od strony ul. Paderewskiego. W 1898 r. dobudowane zostało zachodnie skrzydło z głównym wejściem od strony placu Wolności. Po zniszczeniach wojennych odbudowany został z przeznaczeniem na hotel „Orbis". W okresie zaborów koncentrowało się tu życie towarzysko-kulturalne Polaków oraz tworzył się ośrodek powstającego handlu polskiego. Tu uruchomił swój sklep metalowy Hipolit Cegielski, założyciel Zakładów Przemysłu Metalowego, które noszą jego imię.

W dobie Wiosny Ludów w 1848 r. hotel był rezydencją Komitetu Narodowego, pełniącego funkcję rządu powstańczego. W przeddzień wybuchu Powstania Wielkopolskiego z balkonu hotelu przemawiał do tłumnie manifestujących poznaniaków Ignacy Paderewski, co upamiętnia kopia tablicy na narożniku gmachu, odsłonięta w 1978 r. Bazar, związany przez wiele lat z walką narodowo-wyzwoleńczą Polaków spod ucisku pruskiego w XIX w., był miejscem wielu scen w serialu telewizyjnym pt. „Najdłuższa wojna nowoczesnej Europy". Obecnie oczekuje na generalny remont mający przywrócić mu świetność z dawnych lat.

Po drugiej stronie ul. Paderewskiego mieści się neorenesansowy główny gmach Muzeum Narodowego, zbudowany na początku bieżącego stulecia. We wnętrzu obszerny, centralnie położony, westybul obudowany jest salami wystawowymi na parterze i piętrze. zawierającymi zbiory sztuki średniowiecznej oraz galerię malarstwa polskiego i obcego.

PLAC WOLNOŚCI — BIBLIOTEKA RACZYŃSKICH — POMNIK HYGEI

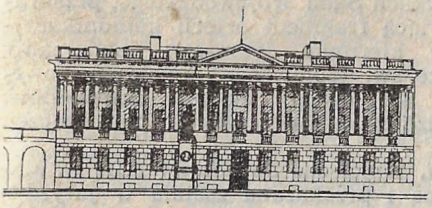

Przy płn.-wsch. narożniku placu wznosi się późnoklasycystyczny gmach Biblioteki Raczyńskich, ufundowany przez zasłużonego mecenasa kultury polskiej Edwarda Raczyńskiego w latach 1822—28. Nad kondygnacją parterową, fronton zdobiony dwunastoma parami korynckich kolumn z lanego żelaza, wzorowany jest na fasadzie paryskiego Luwru, zgodnie z życzeniem fundatora. Czterospadowy dach wieńczy niska kamienna balustrada. Razem z gmachem Edward Raczyński ofiarował miastu bogaty księgozbiór.

Przed biblioteką stoi pomnik-fontanna Hygei, bogini zdrowia. Cokół ufundowany przez Edwarda Raczyńskiego, wzniesiony został dla upamiętnienia założenia wodociągów w Poznaniu, jako dowód wdzięczności dla doktora Wincentego Priessnitza, który wsławił się wodolecznictwem. Na cokole medalion z wizerunkiem lekarza i aforyzmem Pindara w języku greckim i polskim „nic lepszego nad wodę". Postać siedzącej Hygei, która przedstawia rysy żony Raczyńskiego, została skopiowana z oryginału znajdującego się na grobowcu Edwarda Raczyńskiego przy kościele w Zaniemyślu i ufundowana przez wnuka E. Raczyńskiego w 1908 r.

ALEJĄ MARCINKOWSKIEGO NA WZGÓRZE ŚW. WOJCIECHA

Przechodząc al. Marcinkowskiego w dół, po prawej stronie mijamy plac na którym od 1983 r. trwa budowa nowego gmachu dla Muzeum Narodowego z przeznaczeniem m.in. dla galerii malarstwa. Po lewej stronie alei, pod nr 27, mieści się trzypiętrowa kamienica, w górnej części ozdobiona rzeźbami. Zbudowana została w drugiej połowie XIX w. Do 1938 r. mieściła się tutaj druga loża masońska w Poznaniu, do której należeli bogaci Żydzi. Pierwsza poznańska loża masońska mieściła się w budynku nr 25 przy ul. Grobli, zbudowanym w latach 1817—19. Historia lóż poznańskich sięga roku 1778. Należeli do nich m.in. Ignacy Działyński, gen. Jan Henryk Dąbrowski, a członkiem honorowym był książę Józef Poniatowski. Obie loże zostały zamknięte w 1938 r. po rozwiązaniu przez władze państwowe masonerii w Polsce.

U zbiegu alei z ul. 23 Lutego (dawniej ul. Pocztowa), po lewej stronie wznosi się gmach, zbudowany w latach 1837—1840 dla Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. W okresie międzywojennym był siedzibą Starostwa Krajowego, a po odbudowie w 1959 r. ze zniszczeń wojennych mieści się tu Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych, tradycjami sięgająca do Szkoły Sztuk Zdobniczych z 1919 r. Na drugim narożniku, ozdobiony kolumnadą, stoi gmach Urzędu Pocztowego, wybudowany w 1881 r. Pośrodku, pomiędzy gmachami, mieści się fontanna z delfinami i siedzącymi na nich postaciami dziecięcymi, zbudowana w 1909 r. Pierwotnie stała tu fontanna Hygei, przeniesiona w 1908 r. na drugi koniec alei, u wylotu ul. Walki Młodych, przed „Dom Pocztowca", skąd przeniesiono ją na plac Wolności, przed Bibliotekę Raczyńskich.

WZGÓRZE ŚW. WOJCIECHA

Opuszczając al. Marcinkowskiego, przy końcu której, po lewej stronie, mieści się gmach Sądu Wojewódzkiego, przekraczamy ul. Solną stanowiącą fragment arterii komunikacyjnej ze śródmieścia w kierunku Warszawy, zmierzamy ul. Działową na Wzgórze św. Wojciecha. Dawniej po lewej stronie ulicy ciągnęły się ogrody zakonu Karmelitów. W ubiegłym wieku władze pruskie urządziły tu plac ćwiczeń artyleryjskich.

Osada na Wzgórzu św. Wojciecha do połowy XIII w. stanowiła własność książęcą i przekazana została w jurysdykcję kościelną przez księcia Przemysła I w zamian za terytorium św. Gotarda, które aktem lokacyjnym zostało włączone w obręb lewobrzeżnego Poznania. Do końca XVIII w. osada św. Wojciecha będąc przedmieściem Poznania, miała własną jurysdykcję. Najwyższą władzą był każdorazowo proboszcz kościoła św. Wojciecha. Dzielnica ta miała również własny magistrat z burmistrzem oraz radę i ławników, natomiast proboszczowi przysługiwało prawo nadawania przywilejów i praw, zarówno korporacjom miejskim, jak też jej mieszkańcom. Teren dzielnicy obejmował ul. św. Wojciecha oraz kilka bocznych uliczek. Zabudowane były one wówczas niskimi drewnianymi domkami, zamieszkałymi przez rzemieślników, szczególnie szewców, kołodziejów i kowali oraz kilkoma dworkami szlacheckimi m.in. Ostrorogów. Herb, który dzielnica posiadała, przedstawiał św. Wojciecha ubranego w szaty biskupie z pastorałem w jednej ręce i wiosłem w drugiej ręce.

Na Wzgórzu św. Wojciecha wznoszą się obecnie dwa kościoły, św. Wojciecha i św. Józefa z klasztorem Karmelitów Bosych oraz dawny cmentarz farny, a obecnie Cmentarz Zasłużonych Wielkopolan.

Z zachowanych dokumentów można wnioskować, że kościół św. Wojciecha zbudowany był około 1220 r., bowiem Przemysł I oddając biskupowi wzgórze, przekazał osadę wraz z kościołem. Do najstarszych fragmentów należy nawa główna z prezbiterium, do których dobudowano w pierwszej połowie XVI w. późnogotyckie nawy boczne, zaś w XVII w. od strony południowej kaplicę św. Antoniego oraz wzniesiono późnorenesansowe szczyty. W okresie walk o cytadelę w lutym 1945 r. kościół uległ dużemu zniszczeniu. Wnętrze świątyni jest trzynawowe ze sklepieniem gwiaździstym i polichromią Procajłowicza, odrestaurowaną w 1952 r. Ołtarze w nawach bocznych pochodzą z XVII w. W wielkim ołtarzu, wykonanym w 1955 r. na uwagę zasługuje późnogotycka płaskorzeźba Wniebowzięcia z początków XVI w. Za ołtarzem po lewej stronie XVII-wieczne stalle. W prawej nawie bocznej, nad ostrołukową wnęką, wiszą portrety trumienne rodziny Naramowskich z XVII w., natomiast kamienna chrzcielnica i krucyfiks pochodzą z XVI w.

Od 1923 r. spoczywają tu prochy zasłużonych ludzi dla Wielkopolski i Poznania. W prawej nawie stoi marmurowy sarkofag Karola Marcinkowskiego, dłuta Marcina Rożka, a w podziemiach spoczywają: Józef Wybicki, wojewoda i generał w legionach Dąbrowskiego, twórca hymnu narodowego; Andrzej Niegolewski, bohater spod Samosierry; Amilkar Kosiński, współtwórca legionów; Wacław Gieburowski, kompozytor i twórca chóru katedralnego, z którego wywodzi się Stefan Stuligrosz; Feliks Nowowiejski, autor „Roty" i kompozytor „Legendy Bałtyku"; Tadeusz Szeligowski, twórca opery „Bunt Żaków", oraz Heliodor Święcicki, pierwszy rektor Uniwersytetu Poznańskiego. Po prawej stronie kościoła,

w murze przykościelnym i na południowej ścianie świątyni wmurowane są tablice pamiątkowe poświęcone m.in. Emilii Sczanieckiej, Wandzie Niegolewskiej, Anieli Tułodzieckiej, Karolowi Marcinkowskiemu oraz Klaudynie Potockiej i Heliodorowi Święcickiemu. Przed kościołem wznosi się drewniana dzwonnica kryta gontem, cenny zabytek drewnianego budownictwa w Poznaniu z XVI w., gruntownie odrestaurowana w 1955 r.

Po zachodniej stronie Wzgórza wznosi się kościół św. Józefa z klasztorem Karmelitów Bosych. Barokowy zespół powstał w drugiej połowie XVII w., na miejscu zboru Braci Czeskich, spalonego w początkach tegoż wieku. W pierwszych latach XIX w. władze pruskie zamieniły klasztor na szpital wojskowy, natomiast kościół przekazano protestantom, a od 1830 r. służył jako ewangielicki zbór garnizonowy. W okresie międzywojennym kościół został przeznaczony dla garnizonu poznańskiego. Po zniszczeniach wojennych, kościół i klasztor przejmują ponownie, powracający do Poznania w 1945 r. Karmelici, którzy odbudowują go, przywracając mu pierwotny wygląd. Trójkondygnacyjną fasadę świątyni zdobią pilastry, gzymsy i wnęki na figury. Wnętrze trzynawowe, bazylikowe z nawą poprzeczną, posiada w nawach bocznych kolebkowe sklepienia, a w zakrystiach sklepienie krzyżowe. Wyposażenie kościoła nie przedstawia wartości zabytkowej. W kruchcie nagrobek Wojciecha Konarzewskiego, zmarłego w 1668 r., z postacią leżącego rycerza w zbroi, a przy prezbiterium tablice pamiątkowe oddziałów walczących w szeregach Armii „Poznań".

Obok kościoła św. Józefa mieści się najstarszy istniejący cmentarz poznański. Założony został w początkach XIX w. przez parafię farną. Po likwidacji starych cmentarzy śródmiejskich, w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej, przeniesiono tu prochy zasłużonych ludzi. Od tego momentu nosi on nazwę Cmentarza Zasłużonych Wielkopolan. Spoczywają tu weterani powstań narodowych i wojen napoleońskich oraz ludzie kultury, nauki i działacze społeczni, jak: Jerzy Moraczewski, historyk; Ludwik Gąsiorowski, Teofil Matecki, Ireneusz Wierzejewski, wybitni lekarze; Jan Konstanty Żupański, księgarz i wydawca dzieł oraz prezydenci miasta Poznania: Szymon Wroniecki, Jarogniew Drwęcki i Cyryl Ratajski. Ostatnio spoczęła tu urna z prochami Hipolita Cegielskiego. W 1981 r. z inicjatywy władz miejskich, cmentarz został odrestaurowany.

W KIERUNKU CYTADELI — PARKU POMNIKA BRATERSTWA BRONI I PRZYJAŹNI POLSKO-RADZIECKIEJ

Schodząc ze Wzgórza św. Wojciecha ul. Księcia Józefa dochodzimy do pomnika Armii „Poznań", odsłoniętego w dniu 1 września 1982 r. Autorami pomnika są: A. Rodzińska-Iwiańska, J. Gosławski i J. Iwiański. Monumentalny pomnik przedstawia obronę Ojczyzny przed najazdem hitlerowskim. Armia „Poznań" wsławiła się słynną bitwą nad Bzurą w czasie kampanii wrześniowej 1939 r. krzyżując niemieckie plany szybkiego opanowania Polski.

U zbiegu alei Stalingradzkiej z pl. Niepodległości wznosi się hotel „Polonez" oddany do użytku w 1974 r. Obiekt ten godny jest uwagi ze względu na bardzo krótki okres budowy, 20 miesięcy, oraz zastosowanie po raz pierwszy w Polsce wielkiej płyty, używanej dotychczas tylko w budownictwie mieszkaniowym.

Aleją Stalingradzką przechodzimy pod wiaduktem kolejowym do al. Armii Poznań, która stanowi południową granicę stoków cytadeli.

W średniowieczu wzgórze z przyległymi terenami stanowiło własność książęcą. Na zboczach ciągnęły się wielkie winnice, które przetrwały do początków XIX w. Obok winnic położone były dwie wsie Winiary, wzmiankowane w akcie lokacyjnym książąt Wielkopolskich z 1253 r. W początkach XIX w. w taktyce wojennej panowała tendencja tworzenia potężnych twierdz obronnych przy większych miastach na rubieżach państwa. Taką decyzję podjęły władze pruskie w odniesieniu do Poznania, budując tu dużym kosztem klasyczną twierdzę nazwaną fortem Winiary. Budowa fortu według projektu Leopolda Brese trwała w latach 1828—39 i zajęła teren o powierzchni około 100 ha. W rok po zakończeniu tej budowy podjęto decyzję tworzeniu systemu obronnego lewobrzeżnego Poznania. Rezultatem tego było powstanie 6 bastionów oraz dwóch mniejszych fortów. W latach 1876—96 podjęto trzeci etap modernizacji systemu fortecznego okalając miasto pierścieniem 9 dużych i 9 mniejszych fortów stawianych na przemian. Poznańska cytadela (dawny fort Winiary) wykorzystana była jedyny raz podczas drugiej wojny światowej, w czasie walk o Poznań. W dniu 23 lutego 1945 r., po dwutygodniowych zmaganiach zdobyta została cytadela przez jednostki wojskowe 8 armii gwardyjskiej gen. Wasilija Czujkowa, wspieranej przez lotnictwo oraz około 2000 zwerbowanych mieszkańców Poznania, którzy uczestniczyli w ostatecznym ataku na cytadelę. W czasie walk o Poznań zginęło ponad 10 tysięcy żołnierzy radzieckich i wielu cytadelowców (poznaniaków uczestniczących w walkach o cytadelę). Do niewoli wziętych zostało około 23 tysiące żołnierzy niemieckich ze sztabem i dowódcą gen. Matternem. Ruiny prawie całej cytadeli zostały rozebrane do 1958 r., a na początku 1962 r. z inicjatywy Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej podjęta została budowa Parku — Pomnika Braterstwa Broni i Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.

Na wzgórze prowadzą monumentalne granitowe schody, a na jego szczycie wznosi się 23-metrowy obelisk, upamiętniający tych co oddali życie w walce o wyzwolenie Poznania, odsłonięty w listopadzie 1945 r. Poniżej pomnika, płaskorzeźba przedstawiająca scenę batalistyczną, a po bokach tablice z tekstem rozkazu Józefa Stalina, w języku polskim i rosyjskim, wydanym z okazji zdobycia Poznania. Na południowym stoku, po obu stronach schodów ciągną się kwatery cmentarne poległych żołnierzy radzieckich. Mieszczą się tu również cmentarze: bohaterów polskich, którzy polegli w walkach o Poznań, w tym cytadelowców, oraz zamordowanych przez hitlerowców działaczy PPR i ruchu oporu, Powstańców Wielkopolskich i żołnierzy poległych w latach 1918—20, Garnizonowy Cmentarz Brytyjski i kwatera jeńców francuskich zmarłych w niewoli pruskiej w latach 1870—71 oraz w pierwszej wojnie światowej. Najstarszym cmentarzem na stokach cytadeli jest parafialny cmentarz św. Wojciecha, założony w początkach XIX w.

Na terenie parku mieści się Muzeum Wyzwolenia Miasta Poznania z plenerową ekspozycją sprzętu bojowego, używanego podczas ostatniej wojny światowej przez wojska radzieckie oraz 1 i 2 Armię Wojska Polskiego, a w tzw. „małej śluzie" w 1982 r. otwarte zostało Muzeum Armii „Poznań". Spacer po terenach parkowych dawnej cytadeli zakończyć możemy przechadzką aleją Republik, długości około

2 km, okalającą tereny parkowe, przy której mieści się amfiteatr i rosarium.

Po zwiedzeniu cytadeli proponujemy przejście al. Armii Poznań w kierunku Warty, gdzie mieści się przy ul. Garbary dworzec autobusów miejskich skąd możemy przejechać trzy przystanki na Ostrów Tumski, albo przejść spacerem al. Stalingradzką do centrum miasta.

W NAJSTARSZYM POZNANIU

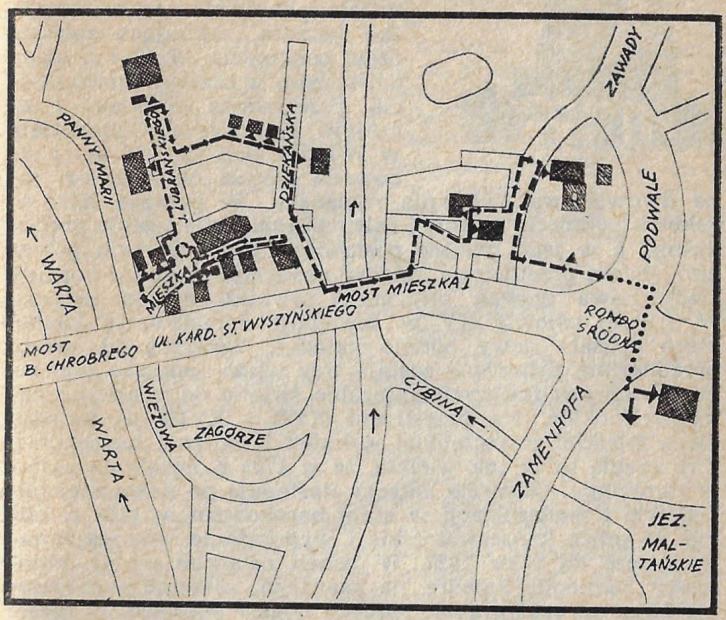

OSTRÓW TUMSKI

Pierwszy gród poznański powstał na piaszczystej wyspie wśród rozlewisk Warty, później z czasem sztucznie podwyższonej i łączonej z sąsiednimi łachami. Wybór tego miejsca na lokalizację grodu warownego był celowy, bowiem tu krzyżowały się drogi stanowiące trakty o dalszym zasięgu. Od wschodniej strony Warty prowadziły one przez Gniezno na Kujawy, przez Giecz do Łęczycy, przez Pyzdry do Kalisza i Małopolski, przez Bnin na Śląsk oraz przez Nakło na Pomorze Gdańskie, natomiast na zachód do Międzyrzecza i dalej do ujścia Odry, przez Krosno na Łużyce, oraz na kierunku północ-południe z Wrocławia i Głogowa przez Kościan do Poznania, a następnie przez Oborniki lub Wronki na Pomorze Zachodnie.

Rozwój terytorialny państwa Piastów w X w. nadawał Poznaniowi dużą rangę, toteż zaczęto rozbudowywać gród i umacniać go wałami z ziemi i kamienia polnego, wzmocnionych drewnianą konstrukcją. Gród zajmowany był przez Mieszka I oraz jego najbliższe otoczenie, a drużyna wojów i ludność służąca grodowi zajmowała podgrodzie, również otoczone wałami obronnymi, lecz o niższej konstrukcji. Rozbudowa grodu i podgrodzia nastąpiła w drugiej połowie

X w. i związana była z przybyciem do Poznania księżniczki Dąbrówki oraz przyjęciem w 966 r. przez Mieszka I chrztu. Na terenie grodu wzniesiona została wówczas kamienna kaplica Panny Marii, a na podgrodziu ustawiono wykonaną z zaprawy wapiennej niecką, jako baptysterium w którym ludność przyjmowała chrzest.

BAZYLIKA ARCHIKATEDRALNA ŚW. PIOTRA I PAWŁA

Po ustanowieniu w 968 r. pierwszego polskiego biskupstwa, na miejscu chrzcielnicy, wzniesiona została z kamienia wczesnoromańska katedra, zajmująca znaczną część podgrodzia. W 1038 r. ulega zniszczeniu w czasie najazdu księcia Brzetysława czeskiego i za czasów Kazimierza Odnowiciela w drugiej połowie XI w., zbudowana została od podstaw, jako dwuwieżowa świątynia romańska. W połowie XIII w. wskutek pęknięcia murów i sklepień rozebrane zostaje prezbiterium, a w jego miejsce postawione nowe w stylu gotyckim. Dalsza przebudowa katedry następuje w sto lat później, kiedy nawa główna otrzymuje również wygląd gotycki. W drugiej połowie XV w. następuje dobudowanie kaplic, które opasały nawy boczne katedry. Wówczas od strony prezbiterium ustawione zostają trzy wieże, pełniące role latarni, doprowadzających naturalne światło do miejsc pozbawionych okien. Na przestrzeni XVII i XVIII w. katedra ulega wielkim zniszczeniom wskutek pożarów i huraganów. Zniszczenia te są tak wielkie, że w 1755 r. świątynia zostaje zamknięta. Otwarcie katedry następuje po dokonanej odbudowie i modernizacji w stylu barokowym w 1776 r. mimo, że prace konserwatorskie i wyposażenie wnętrza trwało jeszcze do roku 1827. W latach ostatniej wojny hitlerowcy zamienili katedrę na magazyn, niszcząc wyposażenie świątyni oraz grabiąc sprzęt i bogaty skarbiec. W czasie działań wojennych w 1945 r. katedra ulega znacznemu zniszczeniu, a wnętrza zostają wypalone. W okresie odbudowy w latach 1946—56 oraz równolegle prowadzonych badań archeologicznych, odkryte zostały gotyckie mury i liczne fragmenty świątyni przedromańskiej i romańskiej. Pozwoliło to na rekonstrukcję katedry w stylu gotyckim z XIV i XV w. z zachowaniem barokowych kaplic.

Do wnętrza świątyni prowadzi bogato profilowany portal nad którym wznosi się wielkie okno ze zrekonstruowaną w górze rozetą. W dolnej części wieży zegarowej widoczny jest fragment muru kamiennego z katedry romańskiej. Bazylika jest trzynawową budowlą otoczoną kaplicami połączonymi z nawami bocznymi. Monumentalność nawie głównej, o sklepieniu krzyżowo-żebrowym, nadają duże płaszczyzny ścienne. Nawy boczne i obejście za prezbiterium zdobi sklepienie gwiaździste.

W prezbiterium późnogotycki ołtarz z XVI w. sprowadzony w 1952 r. z Góry Śląskiej. Również dębowe, późnogotyckie stalle są pochodzenia dolnośląskiego i zostały przywiezione ze Zgorzelca. Podobnie barokowa ambona i chrzcielnica, obie z 1720 r. są dziełem śląskich artystów i pochodzą z Milicza.

W lewej nawie, od strony wieży, jest wejście do podziemnej krypty. Zachowane są tam fragmenty murów pierwszej

świątyni wczesnoromańskiej i drugiej romańskiej, fundamenty i podstawy filarów, a pośrodku pozostałości grobowców Mieszka I i dalej Bolesława Chrobrego oraz misa chrzcielna, tzw. baptysterium z X w.

W kaplicach o wystroju w stylu odrodzenia i baroku oraz w obejściu za prezbiterium umieszczone są liczne pomniki i nagrobki biskupów oraz dostojników kościelnych i świeckich. Do lewej nawy przylegają cztery kaplice. Pierwsza z nich to kaplica św. Marcina. W ołtarzu obraz z legendą św. Marcina pędzla K. Boguszewskiego z 1628 r. Następna kaplica, św. Józefa, do 1902 r. stanowiła kruchtę z późnogotyckim gwiaździstym sklepieniem. Poświęcona jest ona kapłanom pomordowanym w hitlerowskich obozach koncentracyjnych. Dalsze kaplice to: św. Cecylii i św. Franciszka Ksawerego z pomnikiem kardynała Augusta Hlonda. Następne pięć kaplic mieści się w obejściu za prezbiterium. Pierwsza z nich to kaplica św. Krzyża, zwana kaplicą Górków. Utworzona została przez biskupa Uriela Górkę w 1481 r. Dwuprzęsłowe wejście wypełniają barokowe kraty z końca XVII w. Po prawej stronie późnobarokowy ołtarz z końca XVIII w. z krucyfiksem z 1522 r., przeniesionym z bramy Wrocławskiej, z lewej strony duży renesansowy nagrobek rodziny Górków, wykonany w 1574 r. przez Canavesiego z Krakowa. Mieszcząca się w obejściu Złota Kaplica przebudowana została w latach 1835—45 z dawnej kaplicy mansjonarskiej z inicjatywy Edwarda Raczyńskiego i wykonana w oparciu o wzory bizantyńskie. Mieści się w niej sarkofag oraz pomnik pierwszych władców Polski. Na ścianie ołtarz z mozajkowym obrazem Matki Boskiej Wniebowziętej, wykonany w Wenecji w 1838 r. Następne dwie kaplice to: Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Stanisława Kostki oraz Serca Jezusowego z pomnikiem arcybiskupa Walentego Dymka, inicjatora odbudowy katedry po zniszczeniach w czasie działań wojennych w 1945 r. Ostatnia kaplica w obejściu jest pod wezwaniem Matki Boskiej i Świętych Aniołów. Powstała w 1654 r. z fundacji biskupa Andrzeja Szołdrskiego i jest miejscem jego spoczynku. We wnętrzu kaplicy wczesnobarokowy ołtarz z obrazem Niebieskie Jeruzalem. Arkadowe wejście wypełniają kraty z XVII w., a na łukach renesansowa polichromia z połowy XVI w. Pozostałe trzy kaplice, już w nawie prawej, to: św. Trójcy, św. Jana Kantego, która była miejscem nabożeństw dla profesorów i uczniów Akademii Lubrańskiego oraz kaplica św. Stanisława biskupa, ufundowana przez Przemysła II na mauzoleum własne i zmarłej jego żony Rychezy.

OTOCZENIE KATEDRY

Plac na którym wznosi się katedra otoczony jest od strony północnej i południowej ul. Mieszka I. Do roku 1964, kiedy do użytku oddana została nowa arteria, zwana trasą Chwaliszewską, południowy fragment ul. Mieszka I stanowił główny ciąg komunikacyjny łączący śródmieście ze wschodnimi dzielnicami miasta, Osiedlem Warszawskim i Główną. Obecnie ulica ta ma charakter lokalny, kończąc się przy brzegu koryta Cybiny.

Przy ul. Mieszka I nr 1, we wschodniej części Ostrowa Tumskiego usytuowany jest pałac arcybiskupi. Wzniesiony został na przełomie XIV i XV w. przypuszczalnie na miejscu wcześniejszego dworu biskupiego. Na przestrzeni wieków był restaurowany i rozbudowany o skrzydło północne i wschodnie, jednak zachował w swej architekturze wiele

cech późnoklasycystycznych i późnobarokowych. Z tego okresu pochodzą również rzeźby i obrazy we wnętrzu pomieszczeń pałacowych. Następne zabudowania w tym rejonie, to Kuria Metropolitarna z pierwszej połowy XIX w. wzniesiona na miejscu dawnej kurii kanonickiej, a obok stoi budynek dawnego probostwa katedralnego, zbudowany pod koniec XVIII w., o cechach barokowo-klasycystycznych, na starych fundamentach pierwszego budynku z XVI w. Na skwerze za Kurią wznosi się obelisk z wizerunkiem Jana Kochanowskiego ufundowany w 1884 r. przez proboszcza tytularnego Kapituły Poznańskiej w trzystulecie śmierci poety. Następne małe budynki to dawne kanonie. W domu pod nr 5a, pochodzącym z połowy XVIII w. i adaptowanym w 1981 r. na cele muzealne, mieści się część zbiorów Muzeum Archidiecezjalnego z kolekcją wielkopolskiej sztuki ludowej, pochodzących ze zbiorów Czechowiczów i przekazanych Muzeum. Sąsiedni budynek (nr 6) to kanonia „Fundi Godziemba" z początków XVI w. ufundowana przez wojewodę kaliskiego Mikołaja Lubrańskiego.

KOŚCIÓŁ NAJŚWIĘTSZEJ PANNY MARII

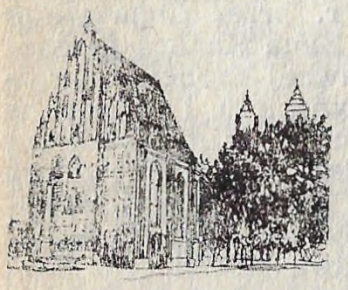

Zachodnią stronę placu katedralnego zamyka gotycki kościół pod wezwaniem NP Marii. Według przekazu tradycji, stała tu zapewne kaplica grodowa Mieszka I. Natomiast z zapisów ikonograficznych wynika, że już w roku 1247 stał tu kościół, określany w dokumencie Przemysła I jako „In Throno ad Sanctum Mariam" i w XV w. był kolegiatą. Obecny kościół wzniesiony został w pierwszej połowie XV w. staraniem kapituły poznańskiej przy dużej pomocy biskupa Andrzeja z Bnina. W początkach XIX w. po stwierdzeniu licznych pęknięć murów i sklepienia zapadła decyzja kasacji kościoła, do której jednak nie doszło po przeprowadzonym remoncie w latach 1859—62 z inicjatywy arcybiskupa Przyłuskiego. Wówczas to założone zostały stalowe kotwy zwierające ściany i filary budowli. Mimo wielokrotnych remontów kościół jest cennym zabytkiem sakralnej sztuki gotyku pozostającym do dziś w niezmienionym wyglądzie. Wyposażenie kościoła, jak też polichromia nie przedstawiają większej wartości historycznej.

PSAŁTERIA

Obok kościoła NP Marii wznosi się późnogotycki dom mieszkalny z 1518 r., ufundowany dla dwunastu psałterzystów katedralnych, przez biskupa Jana Lubrańskiego. Na pokrycie kosztów budowy kapituła poznańska pożyczyła fundatorowi 12 grzywien. Na ścianie frontowej, od strony kościoła, umieszczony jest herb fundatora — Godziemba. Od końca XVIII w. budynek zamieszkiwany był przez służbę katedralną. W czasie działań wojennych w 1945 r. uszkodzona została zachodnia ściana wraz z dachem. Budynek odrestaurowano w 1948 r. z zachowaniem jego pierwotnego wyglądu.

DAWNA AKADEMIA LUBRAŃSKIEGO

Akademia, zwana również jako Collegium Lubranscianum, ufundowana została w 1518 r. przez biskupa Jana Lubrańskiego (zmarłego w 1520 r.). Budowa gmachu prowadzona była w latach 1518—30 przez kolejnych dwóch biskupów ze środków pozostawionych przez fundatora. Rozkwit uczelni trwał bardzo krótko, do połowy XVI w., a następnie po restauracji budynku, jeszcze przez kilkanaście lat do 1575 r. Niemały wpływ na zahamowanie rozkwitu akademii miało sprowadzenie do Poznania Jezuitów i otwarcie przez nich szkół. Akademia mając dwa wydziały (teologiczny i humanistyczny) nie posiadała prawa nadawania stopni naukowych. Dla podźwignięcia uczelni na początku XVII w. poczynione zostały starania powiązania jej z akademią krakowską. W 1780 r. podupadłą Akademię Lubrańskiego, Komisja Edukacji Narodowej łączy z dawnym Kolegium Jezuickim tworząc Wojewódzką Szkołę Narodową. W uczelni Lubrańskiego kształcili się m.in. Józef Struś, Klemens Janicki, Krzysztof i Łukasz Opalińscy oraz Jan Śniadecki. Po likwidacji akademii, budynek zostaje przeznaczony na seminarium duchowne i bibliotekę kapitulną. Po przeprowadzonym gruntownym remoncie w latach 1924—25 umieszczone zostało tu Muzeum i Archiwum Archidiecezjalne. Trzykondygnacyjny budynek wewnątrz posiada arkadowy dziedziniec. Podczas restaurowania gmachu w latach siedemdziesiątych usunięte zostały tynki na zewnętrznych murach.

Za budynkiem dawnej Akademii Lubrańskiego wznosi się nowoczesny gmach Seminarium Zagranicznego, przed którym stoi pomnik kardynała Augusta Hlonda. Przechodząc dalej ul. Lubrańskiego, w kierunku Cybiny, po lewej stronie mijamy dworki, dawne wikariaty. Na uwagę zasługują budynki nr 5, 6 oraz 7, który ma łamany dach kryty gontem, pochodzące z XVIII w. Wzdłuż ul. Dziekańskiej nad brzegiem koryta Cybiny ciągną się pozostałości XIX-wiecznych fortyfikacji pruskich.

Po zwiedzeniu Ostrowa Tumskiego kierujemy się dalej wzdłuż brzegu Cybiny do mostu Mieszka I. Po jego przejściu skręcamy w lewo i schodami przechodzimy na ulicę św. Jacka, która prowadzi nas na Śródkę.

ŚRÓDKA I OSTRÓWEK

Śródka, jako osada przy grodzie poznańskim, do 1288 r. należała do książąt wielkopolskich. Prawa miejskie otrzymuje już w 1231 r., uzyskując tym samym samorząd miejski. Z chwilą przekazania Śródki biskupowi, przez Przemysła II, w zamian za wzgórze przy lewobrzeżnym mieście, na którym wzniósł on zamek, znaczenie tej osady upada. Odtąd staje się ona „starym miastem" będąc zapleczem grodu na Ostrowie Tumskim. W początkach XV w., otrzymując prawo magdeburskie, Śródka uzyskuje własnego burmistrza, radę i ławników, a na rynku wzniesiony zostaje ratusz. Dalszy rozwój przestrzenny Śródki powoduje, że wieś Zawady staje się jej przedmieściem. W okresie zaboru pruskiego, Śródka traci swą samodzielność administracyjną i w 1800 r zostaje włączona do Poznania.

Integralną częścią dzisiejszej Śródki jest krótka ulica Ostrówek. W XIV w. było małe kapitulne miasteczko, położone na wyspie, pomiędzy Cybiną a strumykiem, oddzielającym ją od Śródki, który dziś nie istnieje. W 1444 r. Ostrówek uzyskuje prawa miejskie i posiada burmistrza, radę

i ławników. W najświetniejszych swych czasach liczył zaledwie dwie uliczki i kilkanaście domów. W 1800 r. miasteczko traci swą samodzielność i wraz ze Środką włączone zostaje do Poznania.

KOŚCIÓŁ ŚW. MAŁGORZATY

Na Rynku Śródeckim wznosi się kościół św. Małgorzaty. Pierwsze wzmianki o świątyni pochodzą z początków XIII w. Wówczas to około 1231 r. biskup poznański Paweł sprowadza do Poznania Dominikanów i osiedla ich przy kościele św. Małgorzaty. Po przeniesieniu się zakonu do osady biskupiej przy kościele św. Gotarda na lewym brzegu Warty, kościół św. Małgorzaty zostaje parafialnym. W dzisiejszej postaci pochodzi z drugiej połowy XIV w. W następnym stuleciu zostaje dobudowana kaplica św. Barbary oraz wieża. W połowie XVII w. proboszcz parafii Stanisław Grudowicz, funduje kaplicę z ołtarzem św. Filipa Nereusza, a w kilka lat później przeprowadza gruntowną odbudowę po zniszczeniach dokonanych przez Szwedów i Brandenburczyków i za zgodą biskupa Wierzbowskiego zaprowadza zgromadzenie Filipinów, sam wstępując do niego. W drugiej połowie XVIII wieku dobudowana zostaje zakrystia, a kościół otrzymuje rokokowe wyposażenie wnętrza. W 1805 r. po likwidacji zakonu przez władze pruskie, kościół przekazany zostaje parafii archikatedralnej, jako pomocniczy. W czasie ostatniej wojny, hitlerowcy zamienili kościół na magazyn książek. Mimo licznych remontów budowla nie zatraciła swego gotyckiego charakteru. Przy wejściu częściowo zachowana wieża, a nad nią wznoszący się schodkowy szczyt. Wnętrze świątyni jednonawowe z przyściennymi filarami, zwieńczone jest gwiaździstym sklepieniem. Na uwagę zasługują dwa obrazy: Madonna z Dzieciątkiem na półksiężycu (w prezbiterium) oraz Madonna z Dzieciątkiem wśród muzykujących aniołów (w kaplicy św. Barbary), będące dziełem poznańskich warsztatów z początku XVII w.

Przy ul. Filipińskiej, naprzeciw kościoła, mieści się klasztor pofilipiński. Osiedlający się przy kościele Filipini, początkowo zamieszkiwali w drewnianej plebanii, na miejscu której wzniesiony został w drugiej połowie XVIII w. budynek murowany. Wschodnie skrzydło dobudowane zostało pod koniec XIX w. Po zniesieniu kongregacji Filipinów budynek był przeznaczony na szpital dla ubogich księży. W latach 1836—39 zajmowany był przez Komisję Fortyfikacyjną, a od 1848 r. mieścił się tu sierociniec sióstr Miłosierdzia, usuniętych w 1877 r. i ponownie osiadłych w 1893 r.

KOŚCIÓŁ I KLASZTOR POREFORMACKI

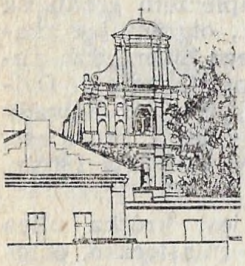

Na wysokim wzgórzu, pomiędzy ul. Bydgoską i Podwale, wznosi się kościół i zabudowania poklasztorne. Do pierwszych lat XIX w. była to własność Reformatów, którzy do Poznania zostali sprowadzeni przez biskupa Wojciecha Tolibowskiego w połowie XVII w. Początkowo zabudowania były drewniane, lecz już w 1685 r. z fundacji wojewody kujawskiego Łukasza Niemowejwskiego stanął tu kościół murowany, a z fundacji kasztelana przemęckiego Jakuba Gocławskiego zbudowany został w 1704 r. murowany klasztor. Na

przełomie XVIII i XIX w. władze pruskie odbierają klasztor Reformatom i przeznaczają go na szpital wojskowy, a później na seminarium nauczycielskie do 1876 r., kiedy budynek przejęty zostaje przez zakład dla głuchoniemych. Również kościół po śmierci ostatniego reformaty w 1828 r. służy początkowo seminarium, a następnie zakładowi. Obecnie w budynkach poklasztornych mieści się Ośrodek Szkoleniowo-Wychowawczy dla Dzieci Głuchych, natomiast kościół w 1963 r. przekazany zostaje parafii poznańskiej Kościoła Polsko-Katolickiego.

Kościół i klasztor zbudowany w stylu barokowym. Wnętrze świątyni jednonawowe z wyposażeniem późnobarokowym i rokokowym z połowy XVIII w. Przylegający do kościoła klasztor zbudowany jest na planie kwadratu z wewnętrznym prostokątnym dziedzińcem, obok klasztoru w pierwszej połowie XIX w. dobudowany został piętrowy budynek administracyjny zakładu głuchoniemych. Przed kościołem stoi barokowa kapliczka Bożej Męki z początków XVIII w.

KOMANDORIA I KOŚCIÓŁ ŚW. JANA JEROZOLIMSKIEGO

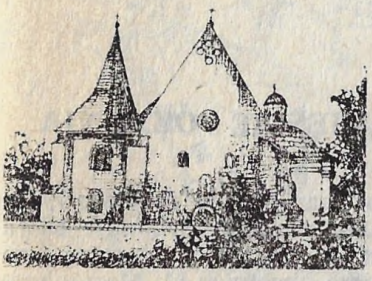

Na wschód od Śródki, za ul. Podwale i przy początku ul. Warszawskiej, położone jest najstarsze przedmieście w Poznaniu. Tu przy rozwidleniu dróg prowadzących do Gniezna, Giecza i Śremu we wczesnym średniowieczu stał kościół św. Michała. Pierwsza wzmianka o świątyni pochodzi z roku 1146, kiedy Poznań był oblężony podczas zamieszek między synami Bolesława Krzywoustego. Przy kościele tym, Mieszko III Stary z biskupem Radwanem założyli przytułek dla wędrowców i pątników, tzw. hospicjum. W 1187 r. hospicjum i kościół przekazane zostało Joannitom, sprowadzonym do Polski przez Mieszka III Starego. Na miejscu starego kościoła św. Michała, wznoszą oni nową świątynię murowaną z cegły, początkowo pod wezwaniem św. Michała Archanioła, która od 1288 r. wymieniana jest jako kościół św. Jana. Romańska jednonawowa budowla, po pożarze zostaje na przełomie XV i XVI w. częściowo przebudowana i rozbudowana o nawę boczną i wieżę oraz otrzymuje nowe późnogotyckie sklepienie gwiaździste, założone poniżej pierwotnego stropu. W 1736 r. dobudowana zostaje dodatkowo barokowa kaplica św. Krzyża, a obydwie nawy nakryte zostają wspólnym dachem. W sto lat później kościół ustanowiony zostaje jako parafialny. Podczas okupacji hitlerowskiej zamieniony zostaje na magazyn, a działania wojenne w 1945 r. spowodowały poważne uszkodzenia. W czasie odbudowy i prac konserwatorskich wyodrębnione zostały w budowli fragmenty romańskie, gotyckie i barokowe. We wnętrzu kościoła na uwagę zasługuje ołtarz główny, późnogotycki tryptyk z początków XVI w., ołtarz w nawie bocznej z drugiej połowy XVII w., rokokowa ambona z połowy XVIII w., późnogotycka chrzcielnica z piaskowca z 1522 r. oraz obraz Chrzest w Jordanie w prezbiterium z początków XVII w. i krucyfiks z połowy XVI w. na ścianie pod wieżą.

Na terenie dzisiejszej Śródki zlokalizowany został jeden z głównych węzłów komunikacyjnych miasta. Rondo Śródka jest skrzyżowaniem tzw. trasy chwaliszewskiej i ul. Warszawskiej, tworzących dogodne połączenie śródmieścia z międzynarodową szosą E-8 prowadzącą w kierunku Warszawy oraz ul. Zamenhofa i Podwale, które stanowią połączenie południowych i północnych przemysłowych terenów dzielnicy Nowe Miasto.

Na południowy wschód od ronda rozciąga się jezioro Maltańskie (70 ha powierzchni i 2200 m długości) zbudowane w 1952 r. przez spiętrzenie Cybiny. Od 1980 r. przeprowadzone jest pogłębianie niecki jeziora, które jest znanym międzynarodowym ośrodkiem sportów wodnych. Wzdłuż północnych brzegów jeziora, od ul. Zamenhofa na Białą Górę, gdzie utworzono Wielkopolski Park Zoologiczny, zbudowana została kolejka dziecięca (długość trasy 2,3 km, czynna w okresie letnim).

Proponowany powrót do śródmieścia prowadzi ul. Zamenhofa, dalej przez Rondo Rataje i ul. Krzywoustego, która przebiega obok osiedli mieszkaniowych Spółdzielni „Osiedle Młodych", a następnie ul. Marchlewskiego i później ul. Strzelecką oraz Walki Młodych lub ul. Ratajczaka na plac Wolności.

WSPÓŁCZESNE ŚRÓDMIEŚCIE POZNANIA

Pod koniec XVIII w. miasto zaczyna się rozbudowywać w kierunku zachodnim. Zburzeniu ulegają zachodnie obwarowania średniowieczne. W tym czasie podjęte zostają również prace związane z wytyczeniem obecnych al. Marcinkowskiego i placu Wolności. Realizacja dalszej rozbudowy nowego, górnego miasta następowała w początkach XIX w. Powstał wówczas rynek nowomiejski (obecnie plac Młodej Gwardii) oraz plac Sapieżyński (obecnie plac Wielkopolski) i przyległe ulice. Rozwój nowego miasta zahamowany został w 1828 r. podjęciem przez władze pruskie budowy fortu winiarskiego (cytadeli), a w późniejszym okresie okalaniem miasta pasem wałów, fos i fortów. Ograniczenia terytorialne powodowały, że miasto rosło wzwyż i wypełniało zabudową wszelkie wolne parcele. Taki stan zabudowy obecnego śródmieścia przetrwał do pierwszej wojny światowej, mimo że w początkach XX w. przystąpiono do likwidowania fortyfikacji. Na miejscu dawnych wałów obronnych powstały planty z ulicami zwanymi wałami.

PLAC WOLNOŚCI

Teren obecnego placu Wolności w XVI w. zwany był Muszą Górą, na której rozciągały się ogrody. Pod koniec XVIII w. Planowano tu budowę targowiska miejskiego, lecz ostatecznie plac stał się miejscem parad wojskowych. W styczniu 1919 r. tutaj nastąpiło zaprzysiężenie wielkopolskich jednostek powstańczych i dla upamiętnienia zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego plac otrzymał obecną nazwę (w XIX w. poprzednie jego nazwy brzmiały: plac Napoleona oraz plac Wilhelma). Po północnej stronie placu (na wy-

sokości gmachu pod nr 17) umieszczone są dwie tablice. Jedna poświęcona jest ślubowaniu na placu Wolności w dniu 26 stycznia 1919 r. żołnierzy i dowódców Powstania Wielkopolskiego, druga natomiast przekazaniu sztandaru w dniu 22 kwietnia 1945 r. dla 3 Brygady Pancernej II Armii Wojska Polskiego. Na budynku nr 18 umieszczona jest jeszcze jedna tablica upamiętniająca założenie w roku 1871 banku spółdzielczego Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych. W zachodniej części placu wznosi się budynek obecnej „Arkadii", byłego pruskiego Teatru Miejskiego. Pierwszy gmach z widownią na 800 miejsc zbudowany został w 1804 r. W miejsce nie odpowiadającego ówczesnym wymogom, zbudowany został tu drugi budynek w 1879 r., który służył jako teatr do 1913 r., po czym teatr został przeniesiony do nowo wzniesionego gmachu przy ul. Fredry. Po po-

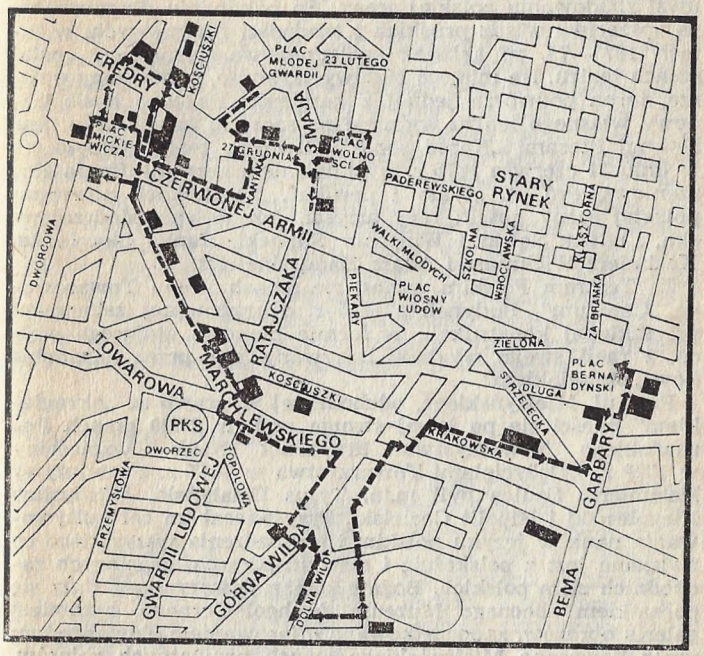

nownej przebudowie budynku, zwanego później „Esplanadą", od strony południowej dobudowano podcienia arkadowe, zaś gmach przeznaczono na cele biurowe, a pomieszczenia parterowe na sklepy i kawiarnię. W okresie międzywojennym, od 1927 r. działało tu pierwsze w Poznaniu studio Rozgłośni Polskiego Radia.

Plac Wolności od zachodu zamyka ul. Ratajczaka, nosząca imię powstańca, który poległ 27 grudnia 1918 r., w pierwszym dniu Powstania Wielkopolskiego, w czasie szturmu na gmach policji pruskiej, stojący wówczas w miejscu obecnego parkingu. Na narożnikowym domu nr 42 przy ul. Ratajczaka wmurowana została tablica upamiętniająca patrona ulicy. Około 50 m dalej, przy ul. Ratajczaka, wznosi się

gmach Biblioteki Głównej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza z 1902 r. z dobudowanym po wojnie skrzydłem z lewej strony.

TEATR POLSKI

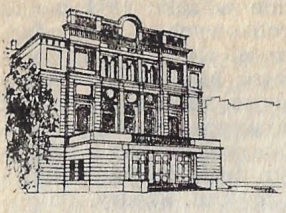

Przechodząc z pl. Wolności w ul. 27 Grudnia (nazwa ulicy upamiętna datę wybuchu Powstania Wielkopolskiego) dochodzimy do Teatru Polskiego. Pierwotnie prawa strona ul. 27 Grudnia, w kierunku zachodnim zabudowana była XIX-wiecznymi kamienicami czynszowymi. W owym czasie Poznań nie posiadał własnej stałej sceny polskiej. Napór germanizacyjny i trudności oraz koszty wystawiania polskich sztuk w pruskim teatrze, zrodziły myśl zbudowania polskiej sceny. Po pokonaniu długotrwałego sprzeciwu władz pruskich i trudności finansowych, w latach 1873—75, ze składek społeczeństwa wzniesiony został gmach teatru. Na miejsce budowy wybrano, przekazany w darze, teren podwórza jednej z kamienic. Rzucone hasło budowy własnego teatru widnieje na szczycie fasady wypisane złotymi literami „Naród sobie". Otwarcie teatru odbyło się w dniu 21 czerwca 1875 r. wystawieniem komedii Józefa Korzeniowskiego pt. „Wąsy i peruka". Na deskach pierwszej polskiej sceny gościli tacy artyści, jak Helena Modrzejewska, Ludwik Solski i Wincenty Rapacki, Hanka Skarżanka, Kazimierz Wichniarz i Adam Hanuszkiewicz.

Za Teatrem Polskim wznosi się gmach Domu Towarowego „Centrum". Budynek z 1955 r. o oryginalnej żelbetowej przeszklonej konstrukcji, w formie pionowo stojącego walca, z racji swego wyglądu nazywany jest przez poznaniaków „okrąglakiem".

Przy ul. Mielżyńskiego, odchodzącej w prawo za „okrąglakiem" mieści się po lewej stronie pod nr 27/29 gmach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, wzniesiony w 1879 r. Założycielami Towarzystwa w 1857 r. z inicjatywy Kazimierza Szulca byli m.in. Tytus Działyński, Władysław Niegolewski i Hipolit Cegielski. Przyświecał im cel kultywowania nauk w języku polskim i gromadzenia wszystkiego co związane jest z polskością i słowiańszczyzną, prastarych zachodnich ziem polskich. Bogate zbiory Towarzystwa stały się początkiem obecnego Muzeum Archeologicznego, natomiast galeria obrazów, zapoczątkowana ofiarowaniem Towarzystwu przez Seweryna Mielżyńskiego swych prywatnych zbiorów, została przekazana do Muzeum Narodowego, które pierwotnie nosiło nazwę Muzeum Wielkopolskiego. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk położyło wielkie zasługi dla nauki i kultury polskiej w Wielkopolsce. W latach 1860—1928 Towarzystwo wydaje „Roczniki", a następnie periodyki i dzieła naukowe. Powstała w 1857 r. Biblioteka Towarzystwa jest najstarszą poznańską biblioteką naukową. W okresie organizowania w Poznaniu uniwersytetu, przez pewien czas biblioteka ta pełniła funkcję biblioteki uniwersyteckiej. Obecnie księgozbiór Towarzystwa liczy ponad 170 tys. tomów, wśród których jest wiele rzadkich czasopism i starodruków, w tym ponad tysiąc druków z XVI w., m.in. pierwsze wydanie dzieła Kopernika i bogate zbiory kartograficzne. W latach 1872—1968 w gmachu Towarzystwa mieściło się Muzeum Archeologiczne do momentu przeniesienia go do nowej siedziby w Pałacu Górków.

ULICA CZERWONEJ ARMII - WIEŻOWCE „CENTRUM" - PAŁAC KULTURY

Ulicą Kantaka, przy której po lewej stronie wznoszą się trzy wielkie kamienice z lat 1872—74, przez mały pasaż dochodzimy do ul. Czerwonej Armii (dawniej ul. św. Marcina). Wznosi się tu zespół pięciu 12-kondygnacyjnych wysokościowców, wybudowanych w latach 1965—72, połączonych na wysokości piętra łącznikiem. Na pierwszych dwóch kondygnacjach mieszczą się sklepy i magazyny handlowe oraz zakłady usługowe, natomiast w częściach wysokościowych biura instytucji handlowych oraz biura projektów. W kierunku wschodnim ul. Czerwonej Armii biegnie obok kościoła św. Marcina, którego fasadę stąd widać, natomiast w przeciwnym kierunku na plac Mickiewicza. Dalszy odcinek ulicy pierwotnie nosił nazwę ul. Wjazdowej, łączącej śródmieście z dworcem kolejowym, mieszczącym się początkowo na terenach starego Ogrodu Zoologicznego przy ul. Zwierzynieckiej.

Zanim przejdziemy na plac Mickiewicza, na narożniku ul. Czerwonej Armii i Kościuszki, po prawej stronie, mijamy gmach Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, zbudowany w 1949 r., a dalej Pałac Kultury. Potężny gmach, zbudowany w latach 1905—10, w stylu neoromańskiego zamku, miał służyć jako letnia rezydencja cesarza Wilhelma II. W okresie międzywojennym był jednym z budynków uniwersyteckich, po wojnie stanowił siedzibę władz miejskich (stąd używane wówczas określenie „Nowy Ratusz"), a od 1962 r. mieści się w nim Pałac Kultury im. Wojciecha Bogusławskiego. Wzdłuż ul. Kościuszki, za Pałacem Kultury, mieszczą się zabudowania gospodarcze dawnego zamku pruskiego. Na dziedzińcu, za bramą wjazdową, po prawej stronie stoi fontanna z lwami, kopia słynnej XIII-wiecznej fontanny z Alhambry w Grenadzie.

PLAC ADAMA MICKIEWICZA

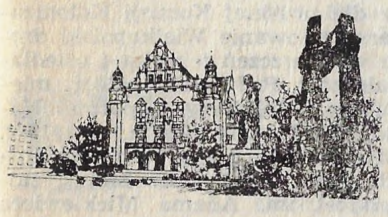

Plac powstał na początku XX w. w miejscu rozebranych w tym czasie XIX-wiecznych fortyfikacji pruskich. Wraz z przyległym parkiem jest obecnie reprezentacyjnym miejscem w Poznaniu. Z tego okresu pochodzą też otaczającego go budowle.

Centralne miejsce na placu zajmują dwa pomniki. Pierwotnie do 1919 r. był tu pomnik pruskiego kanclerza Bismarka, potem do 1939 r. pomnik Serca Jezusowego. Obecnie w ich miejscu wznosi się pomnik Adama Mickiewicza, brązowy odlew według projektu B. Wojtowicza, odsłonięty w 1960 r. Płaskorzeźby na cokole nawiązują treścią do „Grażyny" i „Konrada Wallenroda". Po drugiej stronie placu stoi pomnik Poznańskiego Czerwca 1956 r. Nawiązuje on do wydarzeń, kiedy robotnicy poznańscy wyszli na ulice miasta pod hasłem „żądamy chleba i wolności". Pomnik zbudowany został przez robotników Zakładów „H. Cegielski", według projektu A. Gracyka i W. Wojciechowskiego w czasie dwóch miesięcy, a odsłonięcie jego nastąpiło podczas manifestacji z okazji 25 rocznicy wydarzeń czerwcowych. Na

prawym krzyżu widnieją lata wystąpień robotniczych w innych miastach Polski.

Od zachodu plac Mickiewicza otoczony jest gmachem Collegium Minus Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Budynek wzniesiony został w 1910 r. w stylu renesansu holenderskiego, z przeznaczeniem dla pruskiej Akademii Królewskiej. Mimo wielu petycji zamieszkałych w Wielkopolsce rodzin niemieckich, władze pruskie nie wyraziły zgody na nadanie akademii praw uniwersyteckich. W dniu 7 maja 1919 r. władze polskie powołały w Poznaniu początkowo Wszechnicę Piastowską, przemianowaną wkrótce na Uniwerystet Poznański. Pierwszym rektorem Uniwersytetu został Heliodor Święcicki, profesor medycyny i działacz społeczny. Był głównym organizatorem Uniwersytetu Poznańskiego. Z Poznaniem związany był od 1883 r. Zmarł w 1923 r. i pochowany został w podziemiach kościoła św. Wojciecha. Od 1956 r. uczelnia nosi imię Adama Mickiewicza. We wnętrzu budynku znajduje się piękna aula o bardzo dobrej akustyce. Odbywają się tu kongresy, zjazdy i koncerty symfoniczne organizowane przez Państwową Filharmonię oraz inne uroczystości, a co cztery lata mają miejsce Międzynarodowe Konkursy Skrzypcowe im. Henryka Wieniawskiego.

Po północnej stronie placu, przy ul. Fredry, mieści się neoklasycystyczny gmach Teatru Wielkiego z 1910 r. Fasadę jego zdobi sześć kolumn z głowicami jońskimi, zwieńczonymi trójkątnym szczytem, na którym stoi pegaz, uskrzydlony koń z Olimpu. Do budynku prowadzą szerokie kamienne schody, po bokach których umieszczone są dwie grupy, niewiasta siedząca na lwie i młodzieniec kroczący obok lwicy. W czasie walk o cytadelę, w gmachu teatru mieściło się dowództwo wojsk radzieckich.

Naprzeciwko dawnego parku zamkowego, przy skrzyżowaniu al. Stalingradzkiej z ul. Fredry, stoi neobarokowy gmach z 1908 r., zbudowany dla pruskiej Komisji Kolonizacyjnej, której celem było germanizowanie Wielkopolski drogą wykupu i przymusowych wywłaszczeń terenów i osiedlanie na nich niemieckich osadników. Pod koniec 1918 r. mieściła się tutaj Rada Robotników i Żołnierzy, a później Naczelna Rada Ludowa i polskie władze powstańcze. W 1919 r. budynek został przekazany tworzącemu się w Poznaniu uniwersytetowi. Obecnie gmach, zwany Collegium Maius, zajmowany jest przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza i Akademię Medyczną, wywodzącą się z wydziału lekarskiego uniwersytetu.

Za ul. Fredry, po prawej stronie al. Stalingradzkiej, wznoszą się dwa nowoczesne gmachy Urzędu Wojewódzkiego zbudowane w 1969 r. według projektu J. Buszkiewicza i J. Maciejewskiego, a nieco dalej dawny gmach Izby Skarbowej, wybudowany w 1931 r., obecnie zajmowany również przez Urząd Wojewódzki. Biegnąca w kierunku północnym al. Stalingradzka prowadzi pod stoki cytadeli.

Południową stronę placu zamykają trzy gmachy z tego samego okresu. Po prawej stoi Akademia Muzyczna im. Ignacego Paderewskiego, a po lewej dwa budynki neoromańskie stanowiące siedzibę banku, Filharmonii i Dyrekcji Okręgu Poczty i Telekomunikacji.

ULICA MARCHLEWSKIEGO

Ulica ta stanowi dalszy ciąg dawnych wałów i prowadzi do mostu na Warcie. Prawą stronę zajmują parki Marcinkowskiego i Lubuski, utworzone na terenie po byłych cmentarzach śródmiejskich. Natomiast po lewej stronie wznosi się szereg gmachów. W pierwszym budynku mieści się Akademia Ekonomiczna. Został on zbudowany w 1931 r. dla Wyższej Szkoły Handlowej, powołanej w 1926 r. z inicjatywy Izby Przemysłowo-Handlowej. Dalej wznosi się gmach Zachodniej Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych, odbudowany z gruzów po ostatniej wojnie. W głębi za Dyrekcją Kolei prowadzona jest budowa najwyższego gmachu w historii Poznania. Budynek o 22 kondygnacjach wznosi się na wysokość blisko 83 m. Na dachu ustawiona została 25-metrowa antena telewizyjna. Wieżowiec przeznaczony jest dla Akademii Ekonomicznej. Przy skrzyżowaniu ul. Powstańców Wielkopolskich i Marchlewskiego mieści się pierwszy „wieżowiec" 10-piętrowy, zbudowany w Poznaniu w 1950 r., a obok dwa gmachy uniwersyteckie zwane Collegium Novum.

Dochodząc do skrzyżowania ul. Marchlewskiego i Niezłomnych, po lewej stronie, widzimy gmach Izby Rzemieślniczej. Izba utworzona została w 1919 r., a w 10 lat później zbudowano gmach. Z okazji jej 50-lecia na elewacji od ul. Niezłomnych wmurowana została tablica pamiątkowa poświęcona wielkopolskim rzemieślnikom poległym w walkach o wolność ojczyzny. Po drugiej stronie ul. Niezłomnych stoi Dom Żołnierza zbudowany w 1934 r. ze składek społeczeństwa poznańskiego. W latach 1940—44 była tu siedziba gestapo z więzieniem śledczym, gdzie hitlerowcy torturowali tysiące Polaków, działaczy społecznych i politycznych z dwudziestolecia międzywojennego i uczestników ruchu oporu. Ich pamięci poświęcona jest wmurowana tablica. Obecnie budynek jest siedzibą Ligi Obrony Kraju, Aeroklubu Poznańskiego i Teatru Muzycznego.

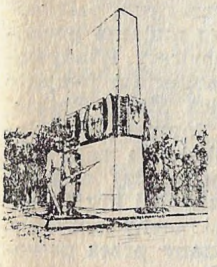

Na skraju parku Lubuskiego wznosi się 17-metrowy obelisk upamiętniający zryw Powstańców Wielkopolskich o wyzwolenie ojczyzny spod jarzma pruskiego. Umieszczone na obelisku płaskorzeźby przedstawiają m.in. śmierć pierwszego powstańca Franciszka Ratajczaka, Michała Drzymałę z synem na tle jego wozu, Marcina Kasprzaka wśród robotników oraz strajk dzieci wrzesińskich, obok niego stoją dwie postacie powstańców. Pomnik wykonany został według projektu Alfreda Wiśniewskiego i odsłonięty został w 1965 r.

Przechodząc dalej ul. Marchlewskiego, po lewej stronie, mijamy hotel „Poznań". Ten reprezentacyjny obiekt o blisko 1000 miejsc noclegowych z pełnym wyposażeniem gastronomicznym, został zbudowany w 1978 r. w oparciu o doświadczenia zebrane przy budowie hotelu „Polonez".

Na stoku ciągnącym się za hotelem „Poznań" wznosiła się dawniej reduta Grollmana, a w miejscu, gdzie ul. Półwiejska i Górna Wilda krzyżują się z ul. Marchlewskiego, stała brama Wildecka, stanowiąca pozostałości XIX-wiecznych fortyfikacji. Sto metrów w prawo, na narożniku ul. Górna Wilda i Niedziałkowskiego stoi mały parterowy budynek.

W drugiej połowie XVI w. zbudowano tu drewniany dom, przeznaczony na szpital św. Łukasza w związku z panującą wówczas w Poznaniu epidemią dżumy. Obecny budynek pochodzi z 1757 r. i wzniesiony został na przytułek dla ubogich.

W rozwidleniu ul. Marchlewskiego i Dolnej Wildy położonych jest szereg obiektów sportowych, w tym Miejski Ośrodek Sportu z krytą i otwartą pływalnią oraz salami gimnastycznymi, stadion piłkarski im. „22 Lipca", na 70 tys. widzów należący do Klubu Sportowego „Warta", a w ciągu ul. Marchlewskiego gmach Akademii Wychowania Fizycznego.

KOŚCIÓŁ BOŻEGO CIAŁA

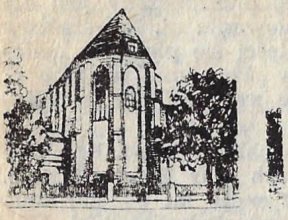

Przy ul. Krakowskiej, biegnącej równolegle do ul. Marchlewskiego, wznosi się kościół Bożego Ciała. Kościół i klasztor pochodzą z drugiej połowy XV w. jako fundacja Władysława Jagiełły dla Karmelitów Trzewiczkowych. Budowla ta jest największym, po katedrze, gotyckim obiektem sakralnym w Poznaniu położonym poza dawnymi murami miasta. W połowie XVII w. cały zespół zostaje spalony przez cofające się wojska brandenburskie, a następnie odbudowany. Wówczas kościół został otynkowany, a fasada otrzymała barokowy szczyt. Kasata zakonu Karmelitów w XIX w. powoduje stopniowy upadek kościoła i klasztoru. Dopiero Reformaci, obejmujący świątynię po wymarciu Karmelitów, przeprowadzają remont i ratują kościół przed jego planowaną rozbiórką przez władze pruskie. W czasie ostatniej wojny kościół został poważnie uszkodzony i następnie odbudowany w latach 1946—47.

Do wnętrza świątyni prowadzi ostrołukowy portal z profilowanej cegły. Sklepienie nawy głównej, stalle w prezbiterium oraz wielki ołtarz, dzieło Pompeo Ferrariego, ozdobiony obrazem „ostatnia wieczerza" nieznanego malarza pochodzą z okresu baroku. Na ścianach wiszą portrety Władysława Jagiełły i Jadwigi z 1665 r. Obok prezbiterium (wejście po schodach) piękna późnobarokowa kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej, zbudowana według projektu Pompeo Ferrariego, a po drugiej stronie prezbiterium rokokowa zakrystia z XVIII w. Natomiast ostrołukowe arkady między nawami oraz gwiaździste sklepienie w nawach bocznych i krzyżowo-żebrowe w prezbiterium nadają świątyni cechy gotyckie. Nisko położony kościół, często był nawiedzany przez powodzie, których lata podane są na tabliczkach.

PLAC BERNARDYŃSKI

Ulicą Garbary dochodzimy do placu Bernardyńskiego. W początkach XV w. plac był centralnym miejscem osady Piaski, przedmieścia łączącego się z miastem poprzez osiedle Gaski, położone wzdłuż obecnej ul. Za Bramką, które przylegało do Ciemnej Bramki, furty w średniowiecznych murach obronnych, prowadzącej na plac przy kościele św. Marii Magdaleny. Obecna zabudowa placu pochodzi z końca XIX wieku.

Przy wschodniej pierzei placu wznosi się kościół Bernardynów. W połowie XV w. Bernardyni otrzymali od władz

miejskich plac w osadzie Piaski, gdzie początkowo zbudowali drewniany kościół, lecz już w dwadzieścia lat później postawili kościół murowany, a przy nim budynki klasztorne. W czasie najazdu szwedzkiego zabudowania zostają zniszczone i po kilku latach odbudowane. W latach 1730—37, w czasie przeprowadzonej renowacji świątynia uzyskuje nową elewację, a wieże zostają zwieńczone wysokimi hełmami. Z tego okresu pochodzą również figury w niszach elewacji oraz nowe dekoracje sztukatorskie we wnętrzu. Po kasacie zakonu w 1839 r. kościół i zakon zostaje przekazany gimnazjum św. Marii Magdaleny. W czasie ostatniej wojny władze hitlerowskie przeznaczyły kościół na pracownie przygotowujące dekoracje dla opery. Podczas działań wojennych w 1945 r. klasztor i kościół wraz z zabytkowym barokowym wyposażeniem ulega zniszczeniu, a powracający w 1948 r., po ponad stu latach, Bernardyni odbudowują go. Nowe hełmy na wieżach postawione zostały w listopadzie 1982 r. Kościół w obecnej postaci pochodzi z pierwszej połowy XVIII w., a wystrój wnętrza z lat 1950—60. Z dawnego okresu zachowały się jedynie stiukowe figury św. Piotra i św. Pawła umieszczone po lewej stronie, przy filarze koło prezbiterium.

Obok zabudowań klasztornych Bernardynów mieści się dawne gimnazjum św. Marii Magdaleny (później Liceum Ogólnokształcące im. Dąbrówki), sięgające swymi tradycjami do 1573 r., które w dwieście lat później przechodzi w gestię Komisji Edukacji Narodowej. W 1834 r. następuje podział gimnazjum na niemieckie, Fryderyka Wilhelma i polskie, św. Marii Magdaleny. W okresie zaboru pruskiego szkoła była silnym ośrodkiem oświaty polskiej. Mimo dużego nacisku germanizacyjnego, organizowane było tu tajne nauczanie historii i literatury polskiej. Absolwentami gimnazjum byli m.in. Karol Marcinkowski, Hipolit Cegielski, Karol Libelt i Jan Kasprowicz, a wykładali tu m.in. Hipolit Cegielski, Józef Szafarkiewicz, Marceli Motty i Antoni Popliński.

Południową stronę placu zamyka kościół i klasztor Bernardynek z początków XVII w. Po kasacie zakonu przez władze pruskie zabudowania klasztorne z kościołem przejmują Siostry Miłosierdzia św. Wicentego á Paulo, zwane powszechnie Szarytkami. Po zniszczeniach wojennych kościół zostaje odnowiony w 1947 r. Obok kościoła wznosi się zespół klinik Akademii Medycznej.

Po zakończeniu zwiedzania proponujemy przejście ul. Walki Młodych w kierunku placu Wolności lub spacer ul. Za Bramką przez plac Kolegiacki na Stary Rynek, gdzie w jednej z kawiarenek możemy odpocząć i jeszcze raz spojrzeć na staromiejski Rynek z pięknym ratuszem.

☆ ☆ ☆

POZNAŃSKI SERWIS INFORMACYJNY

OBSŁUGA RUCHU TURYSTYCZNEGO

Wojewódzkie Centrum Informacji Turystycznej

Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej, Stary Rynek 77 tel. 561-56

Biura Turystyczne z punktami informacji turystycznej

„ALMATUR" — ul. Fredry 7, tel. 536-45
„BON VOYAGE" — al. Stalingradzka 39, tel. 503-33
BORT PTTK — Rataje, Os. Jagiellońskie 12, tel. 773-216
„GROMADA" — ul. Dąbrowskiego 32, tel. 480-581
„HARCTUR" — ul. Gołębia 5, tel. 587-81
„ORBIS" — ul. Świerczewskiego 12, tel. 631-11 i 660-251
„ORBIS" — pl. Wolności 3, tel. 551-51 i 540-11
„ORBIS" — Rataje, Os. Piastowskie 40, tel. 792-311
„ORBIS" — pl. gen. H. Dąbrowskiego 1, tel. 330-221
„ORBIS" — al. Marcinkowskiego 21, tel. 222-052
„ORBIS" — ul. Czerwonej Armii 33, tel. 518-61
PZMot — ul. Wrocławska 25a, tel. 597-26
„PAWEŁ" — Winogrady, Os. Kraju Rad 9c
„SPORTS-TOURIST" — ul. Czerwonej Armii 75, tel. 591-44
TURYSTYCZNA AGENCJA USŁUGOWA — ul. Ratajczaka 44, tel. 549-98
„WARTEX" — ul. Naramowicka 150, tel. 207-361

Pozostałe Biura Turystyczne

BORT PTTK — Stary Rynek 90, tel. 518-39
BTZ PTTK — Stary Rynek 91, tel. 569-64
„JUWENTUR" — ul. Ślusarska 15, tel. 222-351
„KALINKA" — ul. Ratajczaka 37, tel. 540-67 i 507-81
„LOGOSTOUR" — ul. Mickiewicza 32, tel. 438-75
„PRZEMYSŁAW" — ul. Walki Młodych 6, tel. 542-37
„TURYSTA" — ul. Wodna 23, tel. 526-06 i 526-07

Punkty informacji turystycznej przy hotelach

„ORBIS — BAZAR", al. Marcinkowskiego 10, tel. 512-51
„ORBIS — MERKURY", ul. Roosevelta 20, tel. 408-01
„ORBIS — NOVOTEL", ul. Warszawska 64/66, tel. 770-011
„ORBIS — POLONEZ", al. Stalingradzka 54/68, tel. 699-141
„ORBIS — POZNAŃ", pl. gen. H. Dąbrowskiego 1, tel. 332-081

NOCLEGI I WYŻYWIENIE

Hotele z wyżywieniem

„DOM TURYSTY" — rest., Stary Rynek 91, tel. 588-83
„LECH" — kaw., ul. Czerwonej Armii 74, tel. 600-51
MIEJSKI OŚRODEK SPORTOWY — bar, ul. Chwiałkowskiego 34, tel. 330-511 i 332-444
„NARAMOWICE" — rest., ul. Naramowicka 150, tel. 202-781
MOTEL POSiR — rest. (sezon letni), Strzeszynek, ul. Koszalińska 15, tel. 472-24
„OLIMPIA" — stoł., ul. Warmińska 1, tel. 458-21
„ORBIS — BAZAR" — rest., kaw., bar, al. Marcinkowskiego 10, tel. 512-51
„ORBIS — MERKURY" — rest., kaw., bar, ul. Roosevelta 20, tel. 408-01

„ORBIS — NOVOTEL" — rest., kaw., bar, ul. Warszawska 64/66, tel. 770-011
„ORBIS — POLONEZ" — rest., kaw., bar, al. Stalingradzka 52a, tel. 699-141
„ORBIS — POZNAŃ" — rest., kaw., bar, pl. gen. H. Dąbrowskiego 1, tel. 332-081
„POZNAŃSKI" — kaw., al. Marcinkowskiego 22, tel. 581-21
„WIELKOPOLSKA" — rest., ul. Czerwonej Armii 67, tel. 576-31

Campingi, pola namiotowe, stanowiska dla caravaningu
Strzeszynek — rest. (sezon letni), ul. Koszalińska 15, tel. 472-24
Baranowo — nad Jez. Kierskim, przy szosie Poznań — Przemierowo — Szamotuły, tel. 468-94
Schroniska młodzieżowe (czynne cały rok): ul. Berwińskiego 2/4, tel. 636-80, al. Stalingradzka 32/40, tel. 567-06, ul. Jesionowa 14, tel. 321-412, ul. Głuszyna 127.
Restauracje poza hotelami (w obrębie tras wycieczkowych): „ARKADIA" — pl. Wolności 11, „ASTORIA" — ul. 23 Lutego 29, „CECHOWA" — ul. Niezłomnych 2, „DIETETYCZNA" — ul. Czerwonej Armii 32, „MALTAŃSKA" — ul. Warszawska 25, „MOULIN ROUGE" — ul. Kantaka 8/9, „POD KORONĄ" — ul. Zamkowa 7, „POD KOZIOŁKAMI" — Stary Rynek 63/65, „RARYTAS" — ul. Mielżyńskiego 21, „SMAKOSZ" — ul. 27 Grudnia 9, „U DYLLA" — Stary Rynek 37/39, „W-Z" — ul. Fredry 12.
Kawiarnie i bary kawowe (w obrębie tras wycieczkowych): „BAJKA" — ul. 3 Maja 46, „CRISTAL" — ul. Nowowiejskiego 6, „DANUSIA" — ul. Lampego 6, „DRUŻBA" — ul. Ratajczaka 37 (herbaciarnia), „EXPRESSOWA" — ul. Czerwonej Armii 11, „HAWANA" — pl. Bernardyński 3, „KAPRYS" — pl. Wolności 17, „KOCIAK" — ul. Czerwonej Armii 28, „KOLOROWA" — ul. Czerwonej Armii 45, „LITERACKA" — Stary Rynek 46/47, „MOCCA" — ul. Ratajczaka 27, „RIO" — ul. 27 Grudnia 21, „RODZYNEK" — ul. Wielka 12, „SANTOS" — ul. Strzelecka 2, „SUKIENNICZA" — Stary Rynek 100, „SWATKA" — Stary Rynek (Waga), „ŚWITEZIANKA" — pl. Wielkopolski 2, „TECHNICZNA" — ul. Wieniawskiego 3, „TURECKA" — ul. Walki Młodych 3, „WARTA" — ul. Ratajczaka 18, „WRZOS" — pl. Wolności 17, „ŻAK" — ul. Półwiejska 21.
Bary szybkiej obsługi: „AS" — pl. Wolności 18, „CENTRUM" — ul. Ratajczaka 33, „DOBRAWA" — ul. Zawady, „EXPRESSO" — ul. Czerwonej Armii 60/70, „FRYKAS" — ul. Czerwonej Armii 73, „GWARNY" — ul. Lampego 6, „KUJAWIANKA" — ul. Półwiejska 10, „PIAST" — ul. Walki Młodych 4, „PICCOLO" — Stary Rynek 76, „PODBIPIĘTA" — ul. Wrocławska 19, „POD KUCHCIKIEM" — ul. Czerwonej Armii 75, „POD RONDLEM" — Stary Rynek 62.
Bary mleczne: „MEWA" — pl. Wolności 1, „POD ARKADAMI" — pl. Młodej Gwardii 1b, „PRZYSTAŃ" — ul. Garbary 51, „STARÓWKA" — ul. Szkolna 4, „WYBOROWY" — ul. Czerwonej Armii 41.
Winiarnie: „MIODOSYTNIA U RAJCÓW" — Stary Rynek 94/95, „RATUSZOWA" — Stary Rynek 55, „SŁOWIAŃSKA" — ul. Mielżyńskiego 19.
Pijalnie: „ELIKSIR" — soki — Stary Rynek 61, „PIWIARNIA" — ul. Półwiejska 20, „PIWIARNIA" — ul. Strzelecka 20, „POD PIWOSZEM" — ul. Wrocławska 21, WODY MINERALNE — ul. Czerwonej Armii 25.

SPIS TREŚCI

Wokół Starego Rynku 4

W obrębie średniowiecznych murów warownych . . 14

Ze śródmieścia przez Wzgórze św. Wojciecha na Cytadelę 25

W najstarszym Poznaniu 31

Współczesne śródmieście Poznania 38

Poznański serwis informacyjny 46